

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 1083-1121

KARA FAZLÎ'NİN (1520 - 1564) MERSİYELERİ

Mustafa Özkat

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
mustafaozkat@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6882-794X / **Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl University**
Faculty of Science and Literature Department of Turkish language and literature

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 23.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 12.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atıf/Citation

Özkat, Mustafa (2022), "Kara Fazlî'nin (1520 - 1564) Mersiyeleri", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 1083-1121.

Özkat, Mustafa (2022), "Marsiyas of Kara Fazlî", Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 1083-1121.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Bu makale tezden (Özkat 2005) üretilmiş olmakla birlikte yeni bilgi ve belgeler ışığında makaleye eklemeler yapılmıştır.

Kara Fazlî'nin (1520 - 1564) Mersiyeleri

Özet

XVI. yüzyıl, tarihî zaferlerin yanı sıra ilmî, edebî ve mimarî başta olmak üzere her alanda başarılarla imza atılan muhteşem bir devirdir. Yalnızca Osmanlı'nın egemen olduğu coğrafyada değil, Viyana'dan Çin denizine kadar Türkçenin hâkim olduğu bütün coğrafyada bu başarıları gözlemlemek mümkündür. Türk edebiyatının bütün tür ve şekillerinde zirve isimler ve onların kaleminden çıkmış şaheserler de bu devirde ortaya çıkmıştır. Tezkirelere kaydedilmiş 4000'e yakın divan şairinin 300'den fazlasının Kanûnî döneminde yaşamış olması, bu devirde edebî faaliyetlere gösterilen ilginin bir işareti olsa gerek. İşte böyle bir devirde yaşamış şairlerden biri de Kara Fazlî'dir (1520-1564). *Gül ü Bülbül* mesnevisi ile tanınmış ve tezkirelerde adından övgüyle söz edilmiş bu şairin günümüze kadar eksiksiz ulaşmış bir dîvânı bulunmadığı için, şiirleri 2005 yılında mecmualar taranarak bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Atasözü ve deyimlerle yüklü ve çift kafiyeli gazellerinden kaside ve musammatlarına kadar bütün nazım şekillerinde başarılı örnekler vermiş olan Fazlî, mersiye gibi elem ve keder yüklü şiirler de kaleme almıştır. Hizmetinde bulunduğu Şehzâde Mehmed'in ve Şehzâde Mustafa'nın genç yaşta ölümleri üzerine yazdığı ikişer mersiyeden yalnızca birer tanesi edebiyat dünyasının malumu olan Kara Fazlî'nin diğer mersiyeleri de tanınmayı hak etmektedir. Bu itibarla makalemizde şairin hayatı ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra mersiye türü hakkında genel bir bilgi aktarılmış; şairimizin 1'i Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin ile ilgili olmak üzere yazdığı toplam 6 mersiyesi, kaydedildikleri yazma nüshalar karşılaştırılarak ortaya konmuş, şekil ve içerik açısından da tahlil edilmiştir. İçten ve samimi duyguların sade sayılabilecek bir dille aktarıldığı bu şiirlerin, bundan sonra mersiyeler üzerine yapılacak yeni yayınlarda hak ettiği değeri göreceğine şüphe yoktur.

Anahtar Kelimeler: Kara Fazlî, mersiye, XVI. yüzyıl, Klasik Türk edebiyatı, Şehzâde Mehmed, Şehzâde Mustafa.

Marsiyas of Kara Fazlî

Abstract

XVI. century is a magnificent period in which successes were achieved in every field, especially scientific, literary and architectural, as well as historical victories. It is possible to observe these achievements not only in the geography dominated by the Ottoman Empire, but also in the whole geography where the Turkish language is dominant, from Vienna to the sea of China. Top names in all genres and forms of Turkish literature and their masterpieces emerged in this period. The fact that more than 300 of the nearly 4000 divan poets recorded in the biographies lived in the Kanuni period must be a sign of the interest shown in the literary activities in the Ottoman Empire. One of the poets who lived in such a period is Kara Fazlî (1520-1564). Known for his *Gül ü Bülbül* masnavi and who was praised in biographies, this poet's poems were tried to be gathered by scanning magazines in 2005, since there is no divan that has survived to the present day. Fazlî, who has given successful examples in all forms of verse, from ghazals with double rhymes to odes and musammats, which are loaded with proverbs and idioms, also wrote poems full of pain and sorrow, such as marsiyas. Known in the world of literature for only one of the two marsiyas he wrote on the deaths of Şehzâde Mehmed and Şehzâde Mustafa at a young age, Kara Fazlî's other marsiyas deserve as much recognition as well. In this respect, in our article, after giving a brief information about the poet's life and works, a general information about the marsiya genre is given; total of 6 marsiyas he wrote, one of which was about the martyr Huseyin of Karbala, were revealed by comparing the manuscripts they were recorded, and analyzed in terms of form and content. There is no doubt that these poems, in which genuine and sincere feelings are conveyed in a language that can be considered simple, will see the value they deserve in new publications on marsiyas.

Keywords: Kara Fazlî, marsiya, XVI century, Classical Turkish literature, Şehzâde Mehmed, Şehzâde Mustafa.

Giriş

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferiyle filizlenip Mercidabık ve Ridâniye zaferleriyle çiçek açan XVI. yüzyıldaki Osmanlı hâkimiyeti, Avrupalıların "Muhteşem Süleyman" (Magnifiand, Magnifique, der Prachtige) veya "Büyük Türk" (Grand Turc) dedikleri (Gökbilgin 1970: 99) Kanûnî Sultan Süleyman'ın (1520-1566) 46 yıllık saltanatıyla daha büyük bir ihtişam kazanarak bu yüzyılın "Türk asrı" olarak anılmasına vesile olmuştur.

Bu devirde, askerî alanda yeni toprakların kazanılmasıyla genişleyen Osmanlı Devleti, buna paralel olarak bütün müesseseleriyle de gelişmelere sahne olmuştur. İdarî teşkilattaki değişiklikler, siyasî hayattaki ihtiyaçlara göre düzenlenen yeni kanunlar, imar faaliyetleri, Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethini müteakip açılan Sahn-ı Seman Medresesi'ne ilaveten Sultan Süleyman'ın yaptırdığı matematik, hukuk, edebiyat, felsefe, fen ve tıp öğrenimi veren "darülfünûn" niteliğindeki Süleymaniye Medreseleri, askerî ve siyasî gelişmeleri destekleyen unsurlar olmuştur. Bunun sonucunda da hem bilim hem de sanat faaliyetlerinde her alanın zirve isimleri bu devrede yetişmiştir diyebiliriz.

Kanûnî Sultan Süleyman devri, hemen her sahada olduğu gibi Türk edebiyatı açısından da muhteşem ve müstesna bir devirdir. Padişahlar başta olmak üzere hemen bütün devlet büyükleri edebiyat ve özellikle şiire önem verdikleri gibi, İstanbul'da saray çevresi, sadrazam, şeyhülislâm, kazasker, vezir, nişancı, defterdar gibi devlet büyüklerinin konakları; İstanbul dışında şehzâde sarayları, paşaların ve beylerin konakları şairlerin ve sanatkârların toplandıkları ve korundukları mekânlar olmuştur.¹ Tezkirelere kaydedilmiş 300'den fazla şairin Kânûnî döneminde yetişmiş olması, bu dönemde şairlere gösterilen ilginin bir sonucu olsa gerektir.

Kânûnî'nin şehzâdeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in 27 Haziran 1530 tarihindeki sünnet düğününde ilk kez kendini gösterme imkânı bulan Kara Fazlî de bu üç şehzâdenin sarayında divan kâtibi olarak verdiği hizmetin yanı sıra şairliği ile tezkirelerde adından söz ettirmiş bu dönemin müstesna şahsiyetlerinden biridir. Dokuz yaşından, "reisü'l-küttab"lığa yükseldiği Şehzâde Selim'in Kütahya sancağında son nefesini verinceye kadar (Mayıs 1564) şiirle meşgul olan Fazlî, ne yazık ki edebiyat tarihinde yalnızca Gül ü Bülbül mesnevisiyle anılabilmiştir. Şiir mecmualarını tarayarak oluşturduğumuz divanındaki diğer şiirlerinde de benzer söyleyiş güzelliğini yakalamış olmasına rağmen Fazlî'nin bu şiirleri, maalesef onun Gül ü Bülbül mesnevisi derecesinde edebiyat meraklılarının dikkatini çekmeyi başaramamıştır. XVI. yüzyılın şair kadrosunda bir mesnevi şairi olarak adından söz ettirmiş olsa da kırka yakın kaside ve musammatları, çifte kafiyeli gazelleri ve mersiyeleri sadece birkaç şiir mecmuasının sayfalarını süsleyebilmiş, yeterince yaygınlık kazanma imkânı bulamamıştır. Henüz genç sayılabilecek 44 yaşında bu dünyadan ayrılan Fazlî'nin, makalemize konu olan mersiyelerine geçmeden önce, mersiye türünün özelliklerini hatırlamakta yarar vardır.

¹ XVI. yüzyılda Sultan II. Bâyezîd'in şehzâdesi Abdullah ile Kânûnî'nin şehzâdeleri Bâyezîd ve Selim'in sancakbeyliklerinde *Konya*; Şehzâde (II.) Bâyezîd ile onun oğlu Şehzâde Ahmet ve Kânûnî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzâde Mustafa'nın sancakbeyliklerinde *Amasya*; Sultan (II.) Bâyezîd'in şehzâdeleri Korkut ve Mahmut ile Şehzâde Süleyman (Kânûnî) ve oğulları Şehzâde Mehmet, Şehzâde (II) Selim ile Sultan Selim'in şehzâdesi Sultan III. Murad devirlerinde *Manisa*; Yavuz Sultan Selim'in şehzâdeliğinde *Trabzon* ve Kânûnî'nin şehzâdeleri Şehzâde Bâyezîd ve Sultan Selim'in sancakbeyliklerinde *Kütahya*; Anadolu'da birer ilim, sanat ve edebiyat merkezi haline gelmiştir (İpekten 1996).

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MERSİYE:²

Arapça risâ (رثاء) sözcüğünden türemiş olan *mersiye* (مرثیه), “ölenin iyiliklerini anıp ağlamak, onun hakkında ağıt söylemek” anlamında Arapça mastardır. Sözcük, bu amaçla söylenen sözler anlamında isim olarak da kullanılmıştır (Toprak 2004: 215).

Mersiyeler üzerine Türk edebiyatında en kapsamlı çalışmaya imza atmış Mustafa İsen, mersiyenin edebî terim olarak anlamını ve bu tür şiirlerde ele alınan hususları şöyle ifade etmektedir:

“Terim olarak ise mersiye, ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik şiirlere verilen addır. Mersiyelerde, ölenlerin matemî, yakınların veya dostların taziyesi, toplumun önde gelen kişilerinin vefatına duyulan üzüntünün dile getirilmesi, din ulularının özellikle de Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehitlerinin anılması, ölenin övülmesi, kadere rıza gösterilmesi, dünyanın geçiciliğinin vurgulanması, cenaze sahiplerinin sabır ve metanete davet edilmesi gibi konular ele alınır. Burada dikkati çeken şudur, mersiyelerin yazılışları, belli olayların, daha açık bir ifadeyle bir ölüm hadisesinin meydana gelmesine bağlı olduğu için, bir anlamda şartlı şiirlerdir. Ayrıca şairle mersiye yazılan kişi arasında bir alakanın var olması da mersiyenin ortaya çıkmasının şartlarından biridir.

Çok sevilen bir yakının artık geriye döndürülmesi mümkün olmayacak şekilde yitirilmesi karşısında tüm insanların benzer tepkiler göstermesi, bu türün, adı ne olursa olsun, ilk örneklerini meydana getirmiştir. Bir anlamda tür, derûnî bir elemin dışa vurulmasıdır. Nitekim kaynaklar insanoğlunun manzume olarak söylediği ilk ürünün de bu türe ait olduğunu ifade etmektedirler.” (İsen 1994: 3)

Anadolu’da ilk örneklerini XV. yüzyılda Germiyanogulları Beyliği sınırları içerisinde yetişmiş Ahmedî (1334-1413) ve Şeyhî’de (öl. 1431) gördüğümüz bu türe ait eserler, XVI. yüzyılda büyük bir artış göstermiş, tespit edilen 138 örneğin 68’inin bu yüzyılda kaleme alındığı ortaya çıkmıştır.³ Âdetâ vefat eden hatırı sayılır kişilere mersiye yazmanın bir moda halini aldığı bu yüzyılda, padişah, şehzâde ve devlet ileri gelenlerine yazılan mersiyeler, türün diğer örneklerine göre daha ağırlık kazanmıştır. Nitekim Şehzâde Mustafa için kaleme alınan 20 mersiye, edebiyatımızda bir kişiye yazılan mersiyelerin en üst derecesini⁴ ifade ederken, Şehzâde Mustafa’nın kardeşi Şehzâde Mehmed için 7 farklı şair tarafından yazılan 8 mersiye de aynı özelliklerle ikinci sırayı oluşturmuştur. XVII. yüzyılda katledilen şehzâde bulunmadığı için doğal olarak bu dönem mersiyelerinde şehzâde ölümleri, neredeyse hiçbir mersiyeye konu olmamıştır. Klasik Türk edebiyatında Terzi-zâde Mehmed Ulvî (ö. 993/1585), Bursalı Cinânî (ö. 1004/1595) ve Bağdatlı Rûhî (ö. 1014/1605-06) 7’şer mersiye ile bu türün en çok örneğini veren şairler olarak karşımıza çıkmaktadır (İsen 1994: 10). 6 mersiye ile Kara Fazlî’nin bu şiirleri takip ettiği anlaşılmaktadır.

Mersiyelerde en çok terkîb-bend nazım şekli tercih edilirken bunu sırasıyla kaside, tercî’-bend ve murabba takip etmiştir. *Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün* ve *mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün* bu türde en çok tercih edilen aruz kalıpları olmuştur.

Mersiyelerde, söylenmek istenilenleri daha iyi vurgulamak amacıyla tekrarlara sıklıkla başvurulduğu; özellikle “âh”, “vâh”, diriğ”, “felek”, “gitdi”, “kanı (hani, nerede)” gibi sözcüklerle “ağlamak” fiilinin türevlerinin daha sık tekrarlandığı gözlenmektedir.

² Bu bölümün yazılmasında, Mustafa İsen’in *Acıyı Bal Eylemek / Türk Edebiyatında Mersiye* adlı eserinden çokça yararlanılmıştır.

³ Yakın zamanlarda yapılan yayımlarla bu sayı daha da artmıştır.

⁴ Hz. Hüseyin için kaleme alınan Kerbelâ mersiyeleri sayıca daha fazla olmasına rağmen tasnif dışı tutulmuştur.

“Mersiyelerde ahengi artırmanın yolu olarak mısra’ başı tekrarları da büyük rol oynar. Özellikle kahramanın övüldüğü bölümlerde onun kaybının doğurduğu üzüntüyü vurgulamak için, bazen de feleğe sitemlerinde şairler sık sık mısralarına *kamî, n’eyledün, n’itdün, neredede* gibi hasret ifade eden kelimelerle başlarlar ve bunu her mısrada tekrarlarlar. Bu kelimelerle şair hem tekrar, hem istifham sanatı da yapmış olur.” (İsen 1994: 21)

Mersiyeler,

* *dünyanın geçiciliği, gaddarlığı ve zalimliği,*

* *feleğe sitem,*

* *yas,*

* *övgü,*

* *dua ve temenni* olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Dua ve temenni, bazen bendin tamamı olabileceği gibi kimi zaman birkaç dize, bazen de tek dize olabilir. (İsen 1994: 22-23)

Bu türe ait manzumelerde en belirgin edebî sanat hüsn-i ta’lil olurken, bunu mübalağa ve teşbih (benzetme) sanatları takip etmektedir.

KARA FAZLÎ’NİN HAYATI ve ESERLERİ:

Bir saracın oğlu olan **Fazlî**,

“Luṭf it şefâ’at eyle bu bî-çâre ‘âşiye

Geldüm kapuña **Fazlî**-i zârum yüzi **kara**” (Ks.3/16) beytinde de göndermede bulunduğu gibi esmerliğinden dolayı devrinde “**Kara Fazlî**” olarak tanınmıştır. Tezkirelerde adının “Mehmed” ve “Ali” olduğu ile ilgili ihtilâflara bakılırsa şairin adının Mehmed Ali olduğu hükmüne varılabilir. 927/1520-21 yılında İstanbul’da doğan şair, doğum tarihini ve **Fazlî** mahlasını seçmesini bizzat kendisi şöyle doğrulamaktadır:

“Ve **Fazlî**-i fakîr taḥalluş itmege sebep budur ki velâdetüm zamanına “**bedâ Fazlî**” lafzı târiḥ vâkı’ olmuştur beyt:

‘Ademden çün vücûda geldi **Fazlî**

“**Bedâ Fazlî**” olupdur aña târiḥ (927/1520-21)”⁵ (Özkat 2005: 14)

Dünyaya geldiğinde kim tarafından düşürüldüğü bilinmeyen “**Bedâ Fazlî**” (بدا فضلى) ifadesinin ebced hesabına göre değeri 927’dir. Bu rakam milâdî olarak 1520-21’e karşılık gelmektedir. **Fazlî**’nin şiire başlamasına da XVI. yüzyılda pek çok şairin yetişmesinde büyük pay sahibi olan Balıkesirli Zâtî bir tarih düşürmüştür:

“Ve şadr-ı bî-ḳadrûme inşirâḥ muḳadder olup şi’re ibtidâ vü naẓma iftitâḥ müyesser olduḳda daḥi Mevlânâ **Zâtî** bu beyti târiḥ buyurmuşlardur, beyt:

Çün itdi naẓma **Fazlî** iftitâḥı

Didi târiḥi **Zâtî** “**zîde faẓluḥ**”⁶ (Özkat 2005: 14) (Yazar 2017: 550)

Bu ifadelere göre “**zîde faẓluḥ**” (زيد فضله) ifadesinin ebced değeri 936 olup milâdî olarak 1529-30 yılına karşılık gelmektedir. Gençlik döneminde önce sarf ve nahiv, daha sonra da Üsküplü Riyâzî’den (ö. 953/1536) Farsça öğrenmiş, şiire heves edip, diğer bütün meşguliyetlerinden uzaklaşarak, Zâtî’nin Beyazıt Camii avlusunda bulunan ve devrin şairlerinin akademik bir okul olarak kabul ettikleri falcı dükkanına devam ederek, onun en yetenekli öğrencileri arasında yer

⁵ Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi, No: 314, vr. 112a; Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, No: 7213, vr. 3a.

⁶ Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi, No: 314, vr. 112a; Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, No: 7213, vr. 3a.

almıştır. Yukarıdaki tarih manzumelerini dikkate aldığımızda 8-9 yaşlarında şiire başlamış olan şairin, Zâtî ile tanışıklığının da o yıllara rastladığı anlaşılmaktadır.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Beyânî tezkirelerine göre 29 Şevvâl 936 (27 Haziran 1530) tarihinde yapılan ve üç hafta süren Şehzâde Mustafa, Şehzâde Mehmed ve Şehzâde Selim'in sünnet düğününde, Zâtî tarafından Kanûnî Sultan Süleyman'a takdim edilmiş olan Fazlî, o tarihlerde henüz 9 yaşlarındadır. Bu yaşta bir çocuğun, yazdığı şiiri padişahın huzurunda okuması, şüphesiz onun şairlik yeteneğinin bir göstergesidir. Hele hele Zâtî'nin böyle bir imkânı sağlamış olması da ona ne denli güvendiğinin bir işareti olsa gerektir. 20 yaşına geldiğinde, Manisa sancakbeyliğine atanan Şehzâde Mehmed'in "dîvân kâtibi" olarak görevlendirilmiş olan Fazlî, onun 6 Kasım 1543'te genç yaşta ölümü üzerine, Amasya sancağındaki Şehzâde Mustafa'ya divân kâtibi olarak atanmış ve şehzâdenin öldürüldüğü 5 Ekim 1553 tarihine kadar da yanında kalmıştır. Daha sonra, o sıralarda Manisa valisi olan Şehzâde Selim'e divan kâtibi olarak görevlendirilen Fazlî, 965/1558 yılına kadar Manisa'da kalmış, şehzâdenin 965-969 (1558-1562) yılları arasındaki Konya merkezli Karaman sancakbeyliği ile 969/1562 yılında atandığı Kütahya sancakbeyliğinde de yanından ayrılmamıştır. 969/1562 yılında Şehzâde Selim tarafından "reisü'l-küttâb"lığa atanmış olan Fazlî, Ramazan 971 (Mayıs 1564) tarihinde Kütahya'da vefat etmiştir. (Özkat 2005: 19) Fazlî'nin ölümüne Gelibolulu Âli, "*Fazlî öldi* (فضلى اولدى)" (971/1564) diye tarih düşürmüştür.

Bir kasidesinde;

Mezheb ü câh istemez sulţâna baş indürmezüz

Ne vezîrinde bu dünyânuñ ne pâşâsındayuz (Ks.8/9) (Özkat: 2005: 144) diye mağrur bir eda ile seslenmesine rağmen bütün memuriyet hayatı üç farklı şehzâdenin sarayında "divan kâtibi" olarak geçen Fazlî, tezkirelerde "kâtip" zümresine mensup şairler arasında gösterilmiştir.

Önceleri zâhirî ilimlerle ilgilenen Fazlî, sonraları bâtinî ilimleri öğrenmeye yönelmiş ve Halvetî / Gülşenî şeyhi Zarîfî Hasan Efendi'ye (öl. 1569-70 veya 1576) bağlanarak Halvetî tarikatına girmiştir.

Şairlik açısından Fazlî'nin edebî inkişafında en büyük etkiye sahip olan ve üstad olarak tanıdığı kişi Zâtî'dir (1471-1546).

Şimdiki şâ'irlere bu resme gâlib olmaga

Himmet-i *Zâtî* durur iy **Fazlî** bâ'is gâlibâ (G.26/5) (Özkat 2005: 16)

Zâtî'nin fal bakıp muska yazdığı Bayezit camii avlusundaki dükkanı, bir bakıma zamanının genç şairlerinin yetiştiği bir akademi görünümündedir. Fazlî de Bâkî, Kandî, Keşfî ve Âşık Çelebi gibi daha pek çok genç şairle bu dükkânın müdavimlerinden olmuştur. Fazlî'deki ifade tarzı dahi Zâtî'nin kopyası gibidir. Şiirlerindeki bol deyimli Türkçe ve gündelik konuşma dili, döneme damgasını vuran Türkî-i Basit cereyanı ile birlikte Zâtî'nin etkisinden kaynaklanmıştır (Özkat 2005: 17).

ESERLERİ:

Manzum Eserleri: Dîvân (Levâyihu'l-Evâyil),⁷ Rubâ'ıyyât (1000 Rubâ'î, Çâr Fasıl),⁸ Hümay ü Hümayûn, Lücetü'l-Esrâr, Gül ü Bülbül (Yazılışı: 960/1553) (Öztekî 2002).

Fazlî'ye Atfedilen Manzum Eserler: Leylâ vü Mecnûn, Keşfü'l-Ârifin.

Mensur Eserleri: Münşe'ât, Ceng-nâme.

⁷ Eksik iki nüshası: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine, No: 1050, vr. 216^b-250^a; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, No: 7213 (Özkat 2005).

⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, No: 7213, vr. 75^a-117^b (Derkenar).

Manzum - Mensur Eserleri: Nahlistân, Tehniyet-nâme (Tehniyet-nâme-i Hazret-i Ahmed Çelebi bin Mehmed Paşa Defter-dâr-ı Rumeli),⁹ Du'â-nâme (Du'â-nâme-i Hazret-i Şâh-zâde Cüvân-baht Tâle bekâhû)¹⁰ (Özkat 2005: 21-36)

KARA FAZLÎ'NİN MERSİYE TÜRÜNDEKİ MANZUMELERİ:

Kara Fazlî, 1'i Hz. Hüseyin için olmak üzere kaleme aldığı 6 mersiye ile XVI. yüzyılda bu türün önde gelen şairleri arasına adını yazdırmıştır. Ancak her nedense 1'i Şehzâde Mehmed, diğeri de Şehzâde Mustafa'ya ait olmak üzere yalnızca iki mersiyesi yayımlanmış, diğer mersiyeleri araştırmacıların dikkatinden kaçmıştır. Hz. Hüseyin için kaleme aldığı mersiyesi, *kaside* tarzında; diğer mersiyeleri ise *musammat* tarzındadır. Musammat tarzındaki mersiyelerinin 4'ü şehzâdeler için, 1'i de Sun'ullâh Beğ adlı bir devlet adamının oğlu Mahmûd'un vefatı için kaleme alınmıştır. Şehzâde mersiyelerinden 2'si Şehzâde Mehmed, 2'si de Şehzâde Mustafa'nın vefatını konu edinmiştir. Bu haliyle mersiye türüne ait küçümsenmeyecek sayıdaki manzumeleriyle Fazlî'yi bir mersiye şairi olarak değerlendirmek de mümkün görünmektedir.

Kara Fazlî'nin Hazret-i Hüseyin İçin Kaleme Aldığı Mersiye:

İslâmiyetin Türkler tarafından kabulünden sonra, Dînî-Tasavvufî Türk edebiyatı başta olmak üzere Türk edebiyatının bütün devrelerinde Kerbelâ hadisesi ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi, pek çok şair tarafından işlenmiş, mersiyelere konu olduğu gibi önemli bir mazmun olarak da şairlerin his ve hayal dünyasında yerini almıştır. Bütün Müslümanların ortak vicdanında ve hissiyatında derin yaralar açmış Kerbelâ şehîdi Hz. Hüseyin, Fazlî'yi de o oranda etkilemiş, acılarını ve Hz. Hüseyin'e duyduğu sevgiyi bir mersiye (Ks. 9) ile dile getirmiştir. Fazlî'nin kaside tarzındaki 45 beyitlik bu şiiri;

“İy kâşif-i hâkâyık-ı esrâr yâ Hüseyin

V'ey vâkıf-ı dekâyık-ı etvâr yâ Hüseyin” (Ks.9/1) beytiyle başlamaktadır. Hz. Hüseyin'in vasıflarını sıraladığı ilk dört beyitte dize başlarında yer verdiği “iy (ey)” nidaları, şiire ayrı bir coşku ve lirizm kazandırmıştır. “Nesib bölümünde Hz. Hüseyin'in “Haydarî” zümresinin seçilmiş ve Hz. Peygamber ailesinin övüncü olduğunu, yüzünün parlaklığı ile cihanın aydınlandığını, Onu inkâr etmenin Tanrı'yı inkâr etmek olacağını ifade ettikten sonra katledilişinden duyduğu üzüntüyü samimiyetle dile getirmekte ve katledenlere lânetler yağdırmaktadır. 14-30. beyitler arasında Hz. Hüseyin'in katline yas tutmak için yeryüzündeki ve gökyüzündeki bütün tabiat varlıklarını davet etmiş, 31-32. beyitlerde ise bu katliamda parmağı olanların adını anarak onlara lanetler yağdırmıştır. 33. beyitten itibaren 43. beyte kadar 12 imamın adlarını büyük bir sevgi ve muhabbetle anan Fazlî, 44. beyitte onların hakkı için Hz. Hüseyin'den bir talepte bulunmaktadır: “Yâ Hüseyin! Sevginle Fazlî'nin kalbini öyle bir doldur ki onun gönlünde başkalarına duyulacak bir sevgiye yer kalmasın.”

Hubbuñla kalb-i **Fazlî**'yi şol resme eyle pür

Kim şıgmaya derûnına ağıyâr yâ Hüseyin (44. beyit)

Fazlî, her sabah ve akşam sürekli onun (Hz. Hüseyin'in) adını dilinden düşürmeyip şerefli adını anmak istediğini ifade ederek manzumeyi tamamlamıştır:

Her şubh u şâm vird-i zebân eyleyüp müdâm

Nâm-ı şerîfüñ eyleye tekrâr yâ Hüseyin (45. beyit)

Kasidede geçen aşağıdaki beyitler, Bâkî'nin 1566 yılında kaleme aldığı *Kânûnî Sultan Süleyman Mersiyesi*'nin IV. bendini (Küçük 1994: 77-78) hatırlatmaktadır:

⁹ Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, No: 314/III, vr. 85^b-92^b (Yalçınkaya 2021: 842-865).

¹⁰ Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, No: 314/III, vr. 99^b-102^b.

Ḳaddini ḥasret ile benefşe ḥam eyleyüp
Yolsun saçını sünbül-i pür-târ yâ Ḥüseyn

Ḳan ağlasun bu mâteme derd ile cinn ü ins
Yansun bu derde mü'min ü küffâr yâ Ḥüseyn (29-30. beyitler)

1564'te vefat etmiş olan Fazlî'nin bu mersiyesinin Bâkî'nin manzumesinden en az 2-3 yıl önce kaleme alındığı göz önünde bulundurulursa, Fazlî'nin -Zâtî'nin falcı dükkânından tanıştığı-Bâkî'yi de etkilemiş olabileceği düşünülebilir.

R 144^a KAŞİDE-İ FAZLİ ÇELEBİ'

Mef'ülü fâ'ilatü mefâ'ilü fâ'ilün

- A 108^b, Y 16^a İy kâşif-i ḥaḳâyıḳ-ı esrâr yâ Ḥüseyn
V'ey vâḳıf-ı daḳâyıḳ-ı eṭvâr yâ Ḥüseyn
- 2 İy ihtiyâr-ı zümre-i evlâd-ı Ḥaydarî
V'ey faḥr-i Âl-i Aḥmed-i Muḥtâr yâ Ḥüseyn
- 3 İrdi cihâna pertev-i ḥüsünüñle rûşenâ
İy vech-i pâki maṭla'-ı envâr yâ Ḥüseyn
- 4 Nuṭḳuñdan oldu 'âleme rûşen kelâm-ı Ḥaḳ
İy râz-dâr-ı Ḥaydar-ı Kerrâr yâ Ḥüseyn
- 5 İtdi zuhûr şüret-i pâkuñda fazl-ı Ḥaḳ
'Arz eyledüñ cihâna çü didâr yâ Ḥüseyn
- 6 Câm-ı lebüñden içdi "ene'l-Ḥaḳ" şarâbını
Manşûr ki oldu câyı ser-i dâr yâ Ḥüseyn
- 7 İkrârumuz budur ki odur münkir-i Ḥudâ
Her kim ki eyledi saña inkâr yâ Ḥüseyn
- 8 Bend itdi gerden-i dile ṭavḳ-ı maḥabbetüñ
Ḳaṭ' itdi her 'alâḳa-i aḥrâr yâ Ḥüseyn
- R 144^b 9 İmân getürdi ḥubbüñe bel bağladı senüñ
Her kim Ḥudâ'ya eyledi ikrâr yâ Ḥüseyn
- 10 Ḥalk-ı cihânı eyledi âzâr Ḥaḳḳ'ı hem
Her kim ki eyledi seni âzâr yâ Ḥüseyn

· Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi (A) Böl., No: 314, vr. 108^b; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar (Y) Böl., No: 7213, vr. 16^a-17^a; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan (R) Böl., No: 1966, vr. 144^a. (Özkat 2005: 146-150)

S'de ve Y'de başlık bulunmamaktadır.

· 10a cihânı: cihân A

- Y 16^b 11 Bilsem ki nice çekdi saña tîğ-ı kîneyi
Mervân-ı ħar Yezîd-i sitem-kâr yâ Ħüseyn
- 12 Derdâ vü ħasretâ vü dirîğâ ki zûlm-ile
Kıydı vücûd-ı pâküñe eşrâr yâ Ħüseyn
- 13 Zûlm-ile dökdi ħâke nidem ħûn-ı pâküñi
Birkaç ħabîs ü mühmil ü murdâr yâ Ħüseyn
- 14 Her gice mâtemüñde revâ kıanlar ağlasa
Tâ şubĥ olunca dîde-i bîdâr yâ Ħüseyn
- 15 Çâk eyleyüp yaķasını nâlişler eylesün
Her kim ki ola mü'min ü dindâr yâ Ħüseyn
- 16 Geysün kebûd ħaşre deġin mâtemüñ tûtup
Olup ġam-ile çerĥ nigû-sâr yâ Ħüseyn
- 17 Şubĥ eylesün yaķasını şevķüñ eliyle çâk
Mihrüñde şıdkın eyleyüp izĥâr yâ Ħüseyn
- 18 Yaķsun derûnın âteş-i hicrûñle mihr ü mâĥ
Girsün semâ'a seb'a-i seyyâr yâ Ħüseyn
- A 109^a 19 Derd-ile ra'd perde-i eflâkı çâk idüp
İtsün hezâr na're olup zâr yâ Ħüseyn
- 20 Hicr-ile giryeler kıluban kıatre kıatre yaş
Döksün gözinden ebr-i güher-bâr yâ Ħüseyn
- 21 Gün tığmasun başına daĥı rûz-ı rûşenüñ
Kıalsun bu mâtem-ile şeb-i târ yâ Ħüseyn
- 22 Baġrını tîğ-ı ħasret-ile ħûn idüp şafâķ
Yaķsun derûnına ġam-ile nâr yâ Ħüseyn
- 23 Derd-ile sînesini zemîn çâk çâk idüp
İtsün cihâna varını îşâr yâ Ħüseyn
- 24 Cûş u ħurûş idüp bu hevâ ile baĥr-vâr
Döksün başını taşlara enhâr yâ Ħüseyn
- 25 Bu mâtem-ile bâda virüp berg ü bârını
Artuķ da gülmesün gül-i gülzâr yâ Ħüseyn
- 26 Bûlbûl hezâr nâle ile râĥat olmasun
Bâlîn ü pisterini idüp ħâr yâ Ħüseyn

18b seyyâr: seyyâre A, R

- 27 Bağrına dāğ-ı ḥasret urup lāleler kamu
Yağsun başına āteşi küh-sār yā Ḥüseyn
- 28 Sūsen bu ḥasret-ile düşüp ḥançer-i ğama
Yumsun gözini nergis-i bīmār yā Ḥüseyn
- 29 Ḳaddini ḥasret ile benefşe ḥam eyleyüp
Yolsun saçını sūnbül-i pūr-tār yā Ḥüseyn
- 30 Ḳan ağlasun bu māteme derd ile cinn ü ins
Yansun bu derde mü'min ü küffār yā Ḥüseyn
- 31 Mervān-ı ḥar Yezīd-i la'īn Şibr-i kāfirūñ
La'netler ola cānına her bār yā Ḥüseyn
- Y 17^a 32 Her kim k'aña muḥibb ü mu'īn ola ḥaşre dek
Cānına ola la'net-i bisyār yā Ḥüseyn
- 33 Ceddūñ ḥaḳı ki cümle benī-Ādem içre ol
Oldı Ḥabīb-i Ḥazret-i Dādār yā Ḥüseyn
- R 145^a 34 Hem vālid-i kerīmūñ olan Murtażā ḥaḳı
K'oldur emīn-i gevher-i esrār yā Ḥüseyn
- 35 Ümm'ūñ ḥaḳı ki şūret-i 'ismetde ol durur
Ümmü'l-kitāb'a mazḥar-ı āsār yā Ḥüseyn
- 36 Aḥ-ı büzürg-vāruñ olan muḳtedā ḥaḳı
Ya'nī Ḥasan emīr-i cihān-dār yā Ḥüseyn
- 37 Zātuñ ḥaḳı ki mefḥar-ı evlād u āl olup
Olduñ gürūh-ı ümmete serdār yā Ḥüseyn
- 38 Zeyne'l-'ibād ḥaḳḳı ki oldur kemāl-ile
Dür-i vücūduña dür-i şeh-vār yā Ḥüseyn
- 39 Evlād-ı pākūñ içre anuñ ḥaḳḳı kim odur
Bāḳır Muḥammed ol ser ü sālār yā Ḥüseyn
- A 109^b 40 Şādıḳ ḥaḳı ki şıdḳ ile mānend-i şubḥ odur
Şems-i cemāl-i Ḥaḳḳ'a nümū-dār yā Ḥüseyn
- 41 Anuñ ḥaḳı ki Mūsi-i Kāzım dinür aña
Ā'nī emīr-i zümre-i ebrār yā Ḥüseyn
- 42 Daḥı Rızā Taḳī vü Naḳī 'Askerī ḥaḳı
Kim oldı her biri ser-i aḫyār yā Ḥüseyn

40a şubḥ odur: şubḥ-vār R

- 43 Mehdî hâkı ki hâdi-i âhîr zamân olup
Sırr-ı hâkîkati ider izhâr yâ Hüseyn
- 44 Hübubîla kalb-i **Fazlî**'yi şol resme eyle pür
Kim şıgmaya derûnına ağıyâr yâ Hüseyn
- 45 Her şubh u şâm vird-i zebân eyleyüp müdâm
Nâm-ı şerîfüñ eyleye tekrâr yâ Hüseyn

Kara Fazlî'nin Kaleme Aldığı Şehzâde Mersiyeleri:

Kara Fazlî'nin mersiyelerinden 4'ü, Kanûnî'nin iki şehzâdesi Mehmed ve Mustafa'nın vefatı üzerine kaleme alınmıştır. Her iki şehzâde için de ikişer mersiye yazmıştır. Bugüne kadar tespit edilen mersiye türündeki manzumeler içerisinde Fazlî'den başka hiçbir şairin dîvanında, şehzâdelerin vefatıyla ilgili bu sayıda bir manzumeye rastlanmamıştır. Her iki şehzâdenin mersiyelerinde, manzumelerden biri murabba', diğeri terkîb-bend nazım şekliyle oluşturulmuştur.

Şehzâdelere yazılan mersiyeleri türün diğeri örneklerinden ayıran tek fark, dua nitelikli son bendlerde şehzâdenin anne ve babasını teskine yönelik ifadeler kullanılması (İsen 1994: 75) özelliğidir. Bu özelliği, Fazlî'nin Şehzâde Mehmed için kaleme aldığı 2 mersiyede görmemize karşılık Şehzâde Mustafa için yazdığı 2 mersiyede de buna uymamıştır. Fazlî'nin bu yaklaşımında muhtemelen Şehzâde Mustafa'nın katledilmesinde padişahın sorumlular arasında bulunması rol oynamıştır.

A. Kara Fazlî'nin Şehzâde Mehmed İçin Kaleme Aldığı Mersiyeler:

927/1521 yılında İstanbul Beyazıt'taki Eski Saray'da dünyaya gelen Şehzâde Mehmed, Hürrem Sultan'ın ilk oğludur. İyi bir eğitim almış ve 20 yaşında Manisa valiliğine atanmıştır (949/1542). Beraberinde Kara Fazlî'nin de divan kâtibi olarak ilk resmî görevini ifâ ettiği Manisa sancağında, Şehzâde Mehmed'in 8 Şa'ban 950 (6 Kasım 1543) tarihinde çiçek hastalığından 22 yaşında ölümü üzerine klasik Türk edebiyatında 7 şair tarafından 8 mersiye kaleme alınmıştır:

Şair	Nazım şekli	Bend ve beyit sayısı	Manzumenin Vezni ve Kaynağı
Muhibbî (Kânûnî Sultân Süleymân, doğ. 6 Kasım 1494 - öl. 7 Eylül 1566)	Murabba-ı mütekerrir	6	<i>Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i> ¹¹ (Yavuz 2021: 161)
Balıkesirli Zâtî (öl. 1546)	Terkîb-bend	6 (6x8=48)	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> ¹² (İsen 1994: 267-269) (Sona 2017: 255-274)
Hayâlî (öl. 1557)	Tercî'-bend	5 (5x8=40)	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 274-276)

¹¹ (*Dîvân-ı Muhibbî*) İsrail Milli Ktp., No: Ms.Yah.Ar.1065, vr. 260^a (İstinsah tarihi: 1552).

¹² Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Böl., No: 314, vr. 74^b-76^b.

Kara Fazlî (öl. 1563)	Murabba-ı mütekerrir	5	<i>Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün</i> ¹³ (Özkat 2005: 250-251)
	Terkîb-bend	7 (7x10=70)	<i>Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ülün</i> ¹⁴ (İsen 1994: 279-282) (Özkat 2005: 268-275)
Üsküdarlı / Yenihisarlı İlyas Aşkî (öl. 1576)	Terkîb-bend	5 (5x6=31) ¹⁵	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> ¹⁶ (Uzun 2011: 224-227)
Taşlıcalı Yahyâ Beğ (öl. 1582)	Terkîb-bend	7 (7x8=56)	<i>Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i> (İsen 1994: 270-273)
Hüseyin Sebzî-i Hâfız (XVI. Yüzyıl)	Terkîb-bend	6 (8+9+8+8+7+6=46)	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> ¹⁷ (Yekbaş 2011: 230-233) (Hasar 2018: 427-431)

Şehzâde Mehmed için 1'i tercî'-bend, 2'si murabba'-ı mütekerrir, 5'i de terkîb-bend nazım şekliyle nazmedilmiş 8 mersiye'nin şairlerinden biri de şehzâdenin babası, "Muhibbî" mahlaslı Kânûnî Sultan Süleyman'dır.

Şehzâde Mehmed için 1'i tercî'-bend, 2'si murabba'-ı mütekerrir, 5'i de terkîb-bend nazım şekliyle nazmedilmiş 8 mersiye'nin şairlerinden biri de şehzâdenin babası, "Muhibbî" mahlaslı Kânûnî Sultan Süleyman'dır.

Kânûnî Sultân Süleymân'ın kaleme aldığı murabba-ı mütekerrir tarzındaki 6 bentlik mersiye'nin her bendinde tekrarlanan dördüncü dizeler, ebced hesabıyla Şehzâde Mehmed'in ölüm tarihini (950/1543) vermektedir. Manzumenin birinci ve altıncı bendi şöyledir:

"İy Ka'be-i beķāya giden mîr-i erşedüm
İy saltanat sipihrine mehtâb-ı es'adum
İy tahtgâh-ı hulde emîr-i muħalledüm
Şehzâdeler güzîdesi Sultân Meħemmedüm

...

Nice yanup yakılmayalar mâder ü peder
Olmışdı ħüsn-i ħulķ-ıla cân gibi mu'teber
Didi **Muħibbî** rıħleti târiħin âh ider

Şehzâdeler güzîdesi Sultân Meħemmedüm (شہزادہ لر گزیدہ سی سلطان محمد) 950/1543".¹⁸

Mersiye kaleme alan şairler içerisinde yalnızca Kara Fazlî'nin, Şehzâde Mehmed için 2 mersiyesi bulunmaktadır. Çok sık karşılaşılmayan bu durum -muhtemelen- Kara Fazlî'nin atandığı ilk resmî görevinde kısa süreli de olsa hizmetinde bulunduğu, hâmisi olan Şehzâde Mehmed'e beslediği derin sevgi ve minnet duygularının bir yansımasıdır. Mustafa İsen, Şehzâde Mehmed'in genç yaşına ve Manisa'daki yalnızca bir yıllık sancak beyliğine rağmen bunca şair tarafından hakkında mersiye kaleme alınmış olmasını, şehzâde sarayında bir şairler meclisi oluşturmuş olmasının sonucu olarak değerlendirmektedir (İsen 1994: 79). Manisa sancağında bir

¹³ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Böl., No: 1050, vr. 242^b; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Böl., No: 7213, vr. 105^b.

¹⁴ Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Böl., No: 314, vr. 69^b-71^a; Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Böl., No: 4962, vr. 176^a-177^b; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Böl., No: 7213, vr. 56^b-58^a; Hayrullah Efendi t.y.: 152-157.

¹⁵ Son bent 7 beyittir.

¹⁶ Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye Böl., No: 3857, vr. 25^b-26^b.

¹⁷ Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, İslamic Manuscripts, New Series, No: 1015, vr. 5^b-7^a.

¹⁸ (*Dîvân-ı Muhibbî*) İsrail Milli Ktp., No: Ms.Yah.Ar.1065, vr. 260^a (İstinsah tarihi: 1552).

şairler meclisi oluşmuş olsa dahi mersiye yazan şairler içerisinde sadece Kara Fazlî şehzâdenin mahiyetinde olup onun divan katibidir. Diğer mersiye şairlerinin şehzâde sancağında herhangi bir resmî görevi bulunmadığı gibi Manisa vilayeti sınırları içerisinde yaşamamışlardır. Bu durumu, Şehzâde Mehmed'e devrin şairleri tarafından sempati ile yaklaşıldığının bir sonucu olarak yorumlamak daha isabetli bir değerlendirme olacaktır.

Şehzâde Mehmed'in Şehzâde Câmîi'nde Bulunan Türbesindeki Lahti

Şehzâde Mehmed'in vefatı için 2 mersiye kaleme almış olan Kara Fazlî'nin terkîb-bend tarzındaki manzumesi, hacim itibariyle diğer manzumelerden oldukça uzundur. Bu manzumeleri biraz daha yakından inceleyebiliriz:

"Meded begler meded hânım yitürdüm" dizesinin tekrarlandığı murabba' tarzındaki ilk mersiyede,¹⁹ kim için yazıldığına dair herhangi bir isim zikredilmemiş olmasına rağmen, şiirdeki ifade tarzı ve kullanılan sözcüklere dikkat edilince, şiirin bir şah ya da şehzâde için kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bu durumu tekrarlanan dizedeki "hânım yitürdüm" sözlerinden anlıyoruz. Ancak vefat eden hangi şah ya da şehzâdenin kastedildiğini bilmiyoruz. Manzumede herhangi bir "katl" olayından bahsedilmediğine göre ya Şehzâde Cihangîr ya da Şehzâde Mehmed kastedilmiş olmaktadır. Manzumenin ilk bendindeki "Kulam güyâ ki sultânım yitürdüm" (I/3) ve ikinci bendindeki "O şahuñ hizmetine irdüñüz mi" (II/1) sözleri, mersiyenin, Fazlî'nin divan katibi olarak hizmetinde bulunduğu Şehzâde Mehmed için yazılmış olma ihtimalini diğerine göre daha belirgin kılmaktadır. Şair, mersiyede, Şehzâde Mehmed'in ani ölümü karşısında duygularını, gayet içten ve samimi bir şekilde dile getirmiştir. Son bentteki Hz. Yakub ve Yûsuf telmihleri dışında sanat endişesinden uzak bir şekilde kaleme alınmış olan şiirde kullanılan sözcükler de sade denilebilecek niteliktedir.

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

I

H 242^b, Y 105^b Bugün ben bende cānānum yitürdüm
 Za'ifem hasteyem cānum yitürdüm
 Kulam güyâ ki sultānum yitürdüm
 Meded begler meded hānum yitürdüm

¹⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine (H) Böl., No: 1050, vr. 242^b; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar (Y) Böl., No: 7213, vr. 105^b. (Özkat 2005: 250-251)

I-2 hasteyem cānum: haste cānānum Y

II

O şāhuñ h̄idmetine irdüñüz mi
Ġubār-ı pāyine yüz sürdüñüz mi
Ne yaña gitdüğini gördüñüz mi
Meded begler meded h̄ānum yitürdüm

III

Yürürem vālih ü āşüfte vü zār
Çü Mecnūn Leyli'sinden ayru her bār
Hudā haqqı degül misüz haber-dār
Meded begler meded h̄ānum yitürdüm

IV

Tazarru'lar idüñ siz de İlah'a
Ki vaşl ide beni ol pādişāha
Aratdum yiri göği eşk ü āha
Meded begler meded h̄ānum yitürdüm

V

O Yūsuf-ruhdan ayru **Fazlī**'yem ben
Çü Ya'kūb oldı Beytü'l-hüzn mesken
Çıkarısam ağlamaqla n'ola gözden
Meded begler meded h̄ānum yitürdüm

Kara Fazlī'nin Şehzâde Mehmed için kaleme aldığı ikinci mersiyesi *terkîb-bend* nazım şekliyledir.²⁰ Her biri 10 beyitlik 7 bentten meydana gelen bu manzume, Şehzâde Mehmed için kaleme alınmış mersiyeler içerisinde en hacimlisidir diyebiliriz.

Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi bölümündeki 314 numaralı yazmada *tercî-bend* adıyla kaydedilmiş olan (vr. 69^b) manzume, vasıta beyitleri her bendin sonunda değişkenlik gösterdiği için aslında bir *terkîb-bend*dir. Terimler arası bu karışıklık, klasik Türk edebiyatının başlangıç dönemlerinde *terkîb-bend*lerin de *tercî-bend* adıyla anılmasından kaynaklanmış olmalıdır (Akün 1994: 411).

“Rahmân sûresinin “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.” mealindeki 26. âyetine telmihte bulunarak başlayan birinci bentte, her canlının ölümü tadacağı, Yaradan'ın “kaf” ve “nun” (*kün*) kalemiyle ömür levhasına ölümsüzlük hattını yazmadığı, dünyanın yokluk denizinde bir yel olduğu, hangi mevki ve rütbede bulunursa bulunsun bu konağa gelen her kişinin sonunda göçeceği, saltanat burcunun ayı ve güneş çeşmesi gibi olan Şehzâde Mehmed'in de bir cân çeşmesi gibi toprağın içine gizlendiği, onun tahtta otururken toprağın altını mekân ettiği, cennet yuvasını arzulararak o hü mâ kuşunun yuvasından uçtuğu dile getirilmiştir.

Fazlî, mersiye'nin ikinci bendinde, yerde ve gökte bulunan bütün varlıkları Şehzâde'nin ölümüne yas tutmaya davet etmiş; çeşitli benzetmelerle andığı gökyüzü, güneş, yıldızlar, şimşek, yağmur, yıldırım, seher, şafak, gece, gündüz gibi bütün tabiat unsurlarının bu ölümden nasıl müteessir olmaları gerektiğini açıklamıştır.

Üçüncü bentte Şehzâde'nin ölümü ile artık dünyada rahat ve huzurun kalmadığı, bu acıya dayanmanın mümkün olmadığı, cihan bağının servisinin toprağa düştüğü, taze bir gonca gibi olan şehzâdenin gül gibi solduğu, sözleriyle ölüye can veren şehzâdenin artık kendi canını verdiği dile getirilmiş; şehzâdenin ayrılığından dolayı bağrının lâle gibi yaralarla kaplandığını ifade eden şair,

²⁰ Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi (A) Böl., No: 314, vr. 69^b-71^a; Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye (N) Böl., No: 4962, vr. 176^a-177^b; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar (Y) Böl., No: 7213, vr. 56^b-58^a. (Hayrullah Efendi t.y.: 152-157) (İsen 1994: 279-282) (Özkat 2005: 268-275).

üzüntülerinin derecesini aktarmaya çalışmıştır. “Yâ İlâhî bu nasıl bir haldir?” şeklinde sorgu cümlesiyle başlayan dördüncü bentte de benzer duygular tekrarlanmıştır. Saadet ve dirliğin artık hayal olduğunu söyleyen şair, musibet olarak nitelediği ölüm hadisesinden sonra mutluluğun kalmadığını ifade etmiştir.

Beşinci bentte bedenın bütün uzuvlarını bu ölüm karşısında yanıp tutuşmaya çağırın şair, çeşitli benzetmelerle bu uzuvların mateme nasıl tepki vermesi gerektiğini tasvir etmiştir.

Manzumenin altıncı bendinde âdetâ ölümün tek sorumlusu olarak gördüğü feleğe sitem ederek lânetler yağdıran Fazlî, yedinci bentte merhuma ve padişaha dua ederek manzumeyi tamamlamıştır.

Manzumeyi yazarken çok zorlanmadığı anlaşılan şair, ilk memuriyet hayatındaki hamisi Şehzâde Mehmed'e karşı hissettiği bağıllık duygularını bütün içtenliğiyle aktarmaya çalışmıştır. A 69^b, N 176^a, Y 56^b

TERCİ'-BEND DER MERSİYE-İ HAZRET-İ MERHÛM SULTÂN MEHEMMED HÂN 'ALEYHİ'R-RAHMETİ VE'L- ĞUFRÂN**

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

I

Y 56 ^b	1	Oldı menşûr-ı 'âleme 'unvân'
Âyet-i "كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ"
	2	Yazmadı levh-i 'ömre haţţ-ı beķâ'
Kalem-i kâf u nûn ile Yezdân
N 176 ^b	3	Dehr baħr-i fenâda bir yıldür'
Cümle halk andan olısar güzerân'
	4	Bu ribâta gelen göçer âħir
Olısar cümle kârvânı revân'
	5	Ne gedâ vü ne şâh u mîr kalur
Mîr-i deyr 'âķıbet kamuya cihân'
	6	Ķanı ol burc-ı saltanat mâhu
Ya'ni şâh-ı cihân Meħammed Hân'

** *Mersıye-i Fazlı Berây-ı Merhûm Sultân Muştafâ Tâbe Serâh Haķķında* N; *Mersıye-i Merhûm ve Mağfûrun-leh Sultân Meħammed Nevverallâhu Ķabrahu* Y; *Mersıye-i Diger Fazlı Berây-ı Şehzâde-i Müşâriün-ileyh* (Hayrullah Efendi t.y.: 152); *Mersıye-i Berây-ı Şehzâde Meħammed* (İsen 1994: 279). Bu mersiyenin son 4 bendi, Mehmet Çavuşoğlu tarafından bazı küçük farklılıklarla "Mersıye-i Merhûm Sultân Muştafâ" başlığı altında -yanlışıklıkla- Sultan Mustafa için yazılmış mersiyeler arasında yayımlanmıştır (Çavuşoğlu 1982: 669-672).

I-1a 'âleme: dehre çün N, Y (Hayrullah Efendi t.y.: 152) (İsen 1994: 279)

I-1b Küllü men 'aleyhâ fân: "(Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak." *Kur'ân-ı Kerîm* Rahmân sûresi, 26. âyet (55/26). (*Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* 2008: 531). Âyetteki 'aleyhâ sözcüğü, Mustafa İsen yayımında sehven 'aleynâ şeklinde yazılmıştır. (İsen 1994: 279)

I-2a yazmadı: yazdı A

I-3a yıldür: pıldür N, Y (Hayrullah Efendi t.y.: 152) (İsen 1994: 279)

I-3b cümle: cümlesi (Hayrullah Efendi t.y.: 152)

I-4b kârvânı: kârbânı N, kârvân (Hayrullah Efendi t.y.: 152) (İsen 1994: 279).

I-5b mîr-i deyr: bir durur N, (Hayrullah Efendi t.y.: 153) (İsen 1994: 279).

I-6b ya'ni: a'ni N, (Hayrullah Efendi t.y.: 153) (İsen 1994: 279).

- 7 Oldı m̄anend-i çeşme-i h̄urşīd
H̄āk içinde nih̄ān o çeşme-i c̄ān
- 8 Taht iken eyleyüp yirin tahtē
Vardı tahtē's-serāyı itdi mek̄ān
- 9 Ol h̄ümā uçdı āşiyānından
Eyleyüp 'azm-i āşiyān-ı cinān
- 10 *Didi ervāh-ı kuds "طاب ثراه"*
Ce'al-Allāhu cennete mişvāh

II

- 1 Yıkıl iy t̄ārem-i sipihr-i berīn
Söyün iy şem'-i k̄ubbe-i zerrīn
- 2 Bozıl iy imtizāc-ı 'unşur-ı çār
Üzil iy 'ağd-i 'uğde-i pervīn
- 3 Tağıl iy cünd-i bī-şümār-ı nücūm
Tolun iy m̄āh sūr'at ile hemīn
- 4 Ağla iy ebr kıl yaşuñ bārān
İñle iy ra'd idüp fiğān u enīn
- 5 Eyle iy berķ āh-ı āteş-nāk
Ki yana sūz ile zamān u zemīn
- 6 Çāk kıl iy seher girībānuñ
İy şafaķ eyle bağruñı h̄ünīn
- Y 57^a 7 Bürün iy şeb libās-ı m̄ātemüñi
Kararup eyle h̄āṭruñ ğam-gīn
- 8 Gün toğar şanma başuñā iy rüz
Ki t̄olundı o mihr-i devlet ü dīn
- A 70^a 9 İtdi riḫlet bu dār-ı süflīden
Oldı 'ālī maķāmı 'illiyyīn

I-8b tahtē's-serāyı: tahtē't-türābı (Hayrullah Efendi t.y.: 152-157) (İsen 1994: 279-282)

I-9b Eyleyüp 'azm-i āşiyān-ı cinān: Eyleyüp terk āşiyān-ı cihan N, (Hayrullah Efendi t.y.: 153) (İsen 1994: 279).

I-10a kuds: kudsi (Hayrullah Efendi t.y.: 153) (İsen 1994: 279); *t̄ābe serāh* : "Toprağı, kabri iyi ve temiz olsun!"

II-5 Bu beyit, N ile Hayrullah Efendi ve Mustafa İsen yayımlarında yoktur.

II-6a Çāk kıl iy seher girībānuñ: İy seher çāk kıl girībānuñ N, (Hayrullah Efendi t.y.: 153) (İsen 1994: 279).

II-8b Ki t̄olundı o mihr-i devlet ü dīn: Ki t̄olundı o mihr-i dār-ı dīn (Hayrullah Efendi t.y.: 154) (İsen 1994: 280);
Ki t̄olundı o mihr-i dost-ı dīn N

II-9b oldı: ola (Hayrullah Efendi t.y.: 154) (İsen 1994: 280).

- 10 *Şad hezārān dirîğ vâ-veylā*
Ki belā üzre cāna irdi belā

III

1. Bize yā Rab bu ne muşibetdür`
Ne belādur 'aceb ne hāletdür
2. Gitdi devletlü begden ayrıldığ
Çullarına bu nice nekbetdür`
3. Bize ayruğ cihānda rāhat yoğ
Gitdi rāhat zamān-ı miḥnetdür
4. Tāzelikde o serv-i bāğ-ı cihān`
Hāke düşdi bu ne 'alāmetdür
5. Dağı açılmadın o ğonce-i ter`
Gül gibi şoldı hey ne āfetdür
6. Mantığı mürdeye virürken cān`
Kendü cān virdi bu ne ḥikmetdür
7. Lāle-veş ol gülün firākıdan`
Bağrumuz tolu dāğ-ı ḥasretdür
8. Şad-hezārān dirîğ ü ḥasret ü āh`
Gitdi ol Şeh zamān-ı firqatdür`
9. Hāke düşsek 'aceb mi zilletle`
Yirümüz ğuşe-i mezelletdür
10. *Gice ğündüz demidür ağılayalum*
Bağrumuz nār-ı ğamda tağılayalum`

II-10b irdi: oldı A, Y

III-1a bize yā Rab: yā İlahî N, (Hayrullah Efendi t.y.: 154) (İsen 1994: 280).

III-2b nice: telḥ-i N, (Hayrullah Efendi t.y.: 154) (İsen 1994: 280).

III-4a cihān: cinān A, N

III-5a dağı: zihî A; açılmadın: açılmadık Y

III-6 Bu beyit Mustafa İsen yayımında yoktur.

III-6a mantığı: nuḥkı her (Hayrullah Efendi t.y.: 154)

III-7-8 7. ve 8. beyitler N nüshası ile Hayrullah Efendi ve Mustafa İsen yayımlarında yer değıştirmiştir (Hayrullah Efendi t.y.: 154) (İsen 1994: 280).

III-8a āh: vāh (İsen 1994: 280).

III-8b firqatdür: miḥnetdür N, (Hayrullah Efendi t.y.: 154) (İsen 1994: 280).

III-9a düşsek: düşsün (İsen 1994: 280).

III-10b ğamda tağılayalum: ğamla dağılayalum (Hayrullah Efendi t.y.: 155) (İsen 1994: 280).

IV

- 1 Yâ İllâhî ne tırfa hâl oldu
Ki katı mûcib-i melâl oldu
- 2 Bedr iken ol meh-i hüceste-*hışâl*¹
Ne zevâl irdi kim hilâl oldu²
- 3 İşiginde sa'âdet üzre iken
Ol sa'âdet bize hayâl oldu³
- N 177^a 4 Oldı çünkim revân o rûh-ı revân⁴
Bize dirlik dahı muhâl oldu
- 5 Bağrumuz kana döndi hasretle⁵
Görüñüz kim bize ne âl oldu
- Y 57^b 6 Üstühvâna irişdi gam bıçağı
Hep ehibbâsı bî-mecâl oldu
- 7 Gül-i 'ömrine hem hayıflar anuñ⁶
Ki düşüp hâke pây-mâl oldu
- 8 Bu muşibet çü geldi başumuza
Şevk ü şādî bize vebâl oldu
- A 70^b 9 Ğam yiyüp rûz u şebde kan içelüm
Ki bize Hağ'dan ol nevâl oldu⁷
- 10 *Çâre ne rûz u şeb fiğân idelüm*
*Bağrumuz hasret-ile kan idelüm*⁸

¹ IV-2a meh-i: şeh-i (İsen 1994: 280).

² IV-2b irdi: oldu: N, (Hayrullah Efendi t.y.: 155) (İsen 1994: 280).

³ IV-3b hayâl: vebâl Y

⁴ IV-4a o: - (Çavuşoğlu 1982: 669).

⁵ IV-4b muhâl: harâm (Çavuşoğlu 1982: 669).

⁶ IV-5 Bu beyit N ile Hayrullah Efendi yayımında yer almamaktadır.

⁷ IV-5a döndi: tñndi Y

⁸ IV-7 Bu beyit N'de ve Çavuşoğlu yayımında yer almamaktadır.

⁹ IV-7a hem: - A, Y

¹⁰ IV-9b ol: - (Hayrullah Efendi t.y.: 155) (İsen 1994: 281).

¹¹ IV-10b Bağrumuz hasret-ile kan idelüm: Râzuñı halka dâsitân idelüm (İsen 1994: 281).

V

- 1 Rûz u şeb iy gönül fiğân eyle
Râzuñı halka dâsitân eyle
- 2 Demidür ağla iy gözüm ağla
Ebr-veş yaşıñı revân eyle
- 3 Tıtuş iy sîne nâr-ı hasret ile
Sûzuñı gün gibi 'iyân eyle
- 4 İy ciger tîr-i hicr ile delinüp
Bağruñı hasret ile kıan eyle
- 5 İtdi cânın revân o şâh-ı güzîn
İy gönül sen de terk-i cân eyle
- 6 Düşdi hâke o genc-i bî-hem-tâ
Sen de bir künci var mekân eyle
- 7 Çıkdı elden çün ok gibi ol şâh
Kâmetüñ ğuşşadan kemân eyle
- 8 Menzilin tîr-i âhuñuñ yiridür
Şahın-ı şahrâ-yı âsümân eyle
- 9 Çünkü terk eyledi cihânı o şâh
Sen de terk-i cihâniyân eyle
- 10 *Hasretâ hasretâ dirîğ dirîğ
Kapladi âfitâb-ı devleti miğ*

V-2b A'da yer almamaktadır.

V-3a A'da yer almamaktadır. "Dutuş iy sîne küllî hasret ile" (Çavuşoğlu 1982: 670).

V-3b suzûñı: süzünü (Hayrullah Efendi t.y.: 156) (İsen 1994: 281).

V-4a tîr-i: tîğ-i N, Y

V-5 Bu beyit N'de ve Hayrullah Efendi yayımında yoktur.

V-5a cânın: kıanın (İsen 1994: 281), (Çavuşoğlu 1982: 670).

V-6-7 Çavuşoğlu yayımında, 6 ncı ve 7 nci beyitler küçük birtakım değişikliklerle ve yer değiştirmiş olarak bulunmaktadır:

Oğ gibi çıkdı çünki elden o şâh
Kâmetüñ ğuşşadan kemân eyle

Düşdi nâgâh o genc-i bî-himmet
Sen de bir künc var mekân eyle (Çavuşoğlu 1982: 670).

V-7a çün: çü A

V-8a tîr-i âhuñuñ yiridür: âhuñuñ yiridür çık N

VI

- 1 İy felek bî-amân imişsin sen
 atı nā-mihribān imişsin sen
- 2 Zılm ile ‘ālemi arāb itdüñ
 Nice zılm issi ān imişsin sen
- 3 Göz göre nice kıyduñ ol şāha
 Zālim ü bî-amān imişsin sen
- 4 Bizi ol yaşı begden ayırduñ
 Hey ne yavuz yaman imişsin sen
- Y 58a 5 Evvelā luf u soñra ahr itdüñ
 Nice avli yalan imişsin sen
- 6 Yidi at tāsdan geer zehrüñ
 Ejder-i cān-sitān imişsin sen
- 7 āmetüñ geri kim kemān olmuş
 Tır-i āha nişān imişsin sen
- 8 Kimse sende arār itmez imiş
 İki günlük mekān imişsin sen
- 9 Nie ‘anaları uurmuşsin
 Köhne bir āşiyān imişsin sen
- 10 *Dād u feryād eliñnden iy eflāk*
Yirini eyledüñ o şāhuñ āk

VII

- A 71a 1 Aña yā Rab cinān ura olsun
 Meskeni gülsitān u bā olsun
- 2 ‘Arş-a-i tāb-nāk-ı maşerde
 Sāye-i ‘arş aña oa olsun

VI-2b ān: cān (Hayrullah Efendi t.y.: 156) (İsen 1994: 281).

VI-3a kıyduñ: ılduñ N; şāha: şāhu (İsen 1994: 282).

VI-3b Zālim ü bî-amān: Zālim-i bî-amān (avuşolu 1982: 671).

VI-4 A’da yer almamaktadır.

VI-4b ne: nice (avuşolu 1982: 671).

VI-5-6 avuşolu yayımında 5. ve 6. beyitler yer deiştirmiştir (avuşolu 1982: 671).

VI-6a tāsdan: taşdan (Hayrullah Efendi t.y.: 156) (İsen 1994: 282).

VI-8 Bu beyit avuşolu yayımında yer almamaktadır.

VI-8a itmez: kılmaz N, (Hayrullah Efendi t.y.: 157) (İsen 1994: 282).

VI-10b şāhuñ: māhuñ N, (İsen 1994: 282).

VII-2a tāb-nāk-ı: tābdār-ı (avuşolu 1982: 672).

- 3 Meclisinde şarāb-ı Kevşer'den
Dest-i havrāda pür-ayağ olsun
- 4 Qabri tārīk olmasun bir dem
Pertev-i nūr-ı Haq çerāğ olsun
- 5 Ola cennetde ol Burāq'a süvār
Önce ğilmān kamu yayağ olsun
- 6 Aña tağ üsti bāğ olup her dem
Haşreti bağrumuzda dāğ olsun
- 7 Yirde yatduqça ol vücūd-ı şerīf
Pādişāh-ı zamāne şağ olsun
- N 177^b 8 Şecer-i 'ömri pāydār oluban
'Avn-i Haq dā'imā tayağ olsun
- 9 Şaklasun hep budakların Mevlā
Cümle pür-berg ü pür-budağ olsun
- 10 *Fazlıyā şıdık ile diyen āmīn*
Dilegüm bu belādan ola emīn

B. Kara Fazlı'nın Şehzāde Mustafa İçin Kaleme Aldığı Mersiyeleri:

Ataklığı ve cesareti ile Yavuz Sultan Selim'e benzetilip yeniçeriler tarafından çok sevilen Şehzāde Mustafa, Kānūnī Sultan Süleyman'ın Saruhan sancakbeyliği sırasında (921/1515) Manisa'da doğmuştur. Annesi Kānūnī'nin ilk gözdesi olan Māhidevran'dır. Şā'ban 940'ta (Şubat 1534) Saruhan sancakbeyi sıfatıyla Manisa'ya giden Şehzāde Mustafa, buradaki sekiz yıl süren idareciliğinin ardından Hürrem Sultan'ın müdahalesiyle pâyitahta yakın bu sancaktan uzaklaştırılıp 21 Safer 948'de (16 Haziran 1541) Amasya'ya gönderilmiştir. Bu hadiseden büyük bir üzüntü duyan şehzāde, yerine atanan Şehzāde Mehmed'in 6 Kasım 1543'te genç yaşta ölümü üzerine taht için yeniden ümitlenmişse de bu göreve Hürrem Sultan'dan doğan kardeşi Şehzāde Selim'in atanması (951/1544), bütün ümitlerini yıkmıştır. Bu durum, taht için düşünülmediğinin açık bir göstergesi olmuştur. Hürrem Sultan ile damadı Rüstem Paşa'nın oynadığı bir saray entrikası sonucu 27 Şevval 960 (6 Ekim 1553) tarihinde Konya Ereğlisi yakınlarındaki ordugahta boğdurularak öldürülmüştür.

• VII-3 Bu beyit N'de yoktur.

• VII-3b havrāda: havrān (Hayrullah Efendi t.y.: 157) (İsen 1994: 282); pür-ayağ: bir ayağ (Hayrullah Efendi t.y.: 157), (Çavuşoğlu 1982: 672), (İsen 1994: 282).

• VII-4b nūr-ı Haq: nūr aña (Hayrullah Efendi t.y.: 157) (İsen 1994: 282).

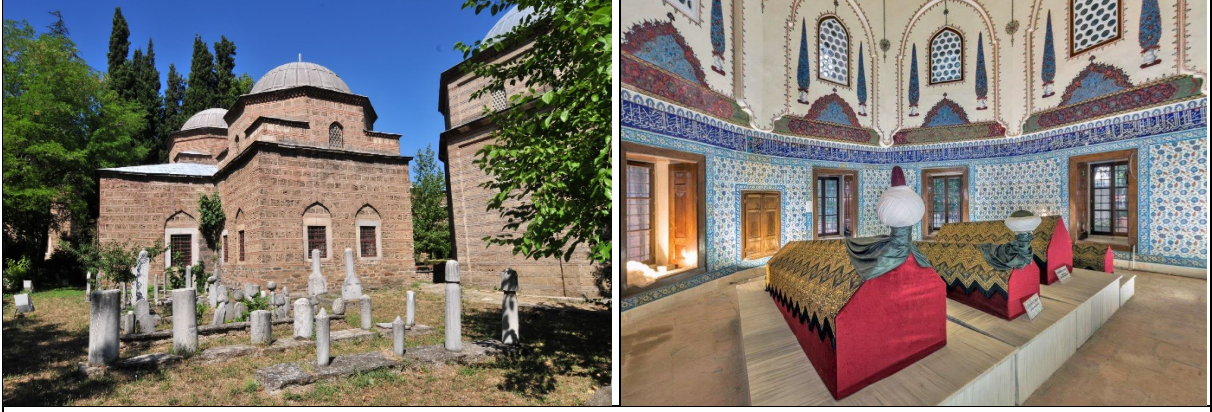
• VII-6b bağrumuzda: bağrımıza (Çavuşoğlu 1982: 672).

• VII-7a vücūd-ı: cūd-ı Y

• VII-8a oluban: olsun N, (Hayrullah Efendi t.y.: 157) (İsen 1994: 282).

• VII-9a şaklasun hep: şaklayup her N, (Hayrullah Efendi t.y.: 157) (İsen 1994: 282).

• VII-10 Bu beyit, N nüshasında ve Hayrullah Efendi yayımında yoktur.

Bursa Muradiye'de Şehzâde Mustafa Türbesi

“... Kanunî Sultan Süleyman'ın büyük oğlu Şehzâde Mustafa'yı Konya Ereğlisi yakınlarında öldürtmesi, sebep ve neticeleri bakımından Osmanlı tarihinin mühim meselesi olması yanında, şiir tarihi açısından, özellikle mersiye geleneği bakımından da oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Bir kere Şehzâde Mustafa için yazılan mersiyelerin bugün ele geçenlerinin sayısı, tüm şehzâdeler için kaleme alınanlardan daha fazladır. Ayrıca bu mersiyeler bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, bunların toplumun değişik kesimlerindeki kişiler tarafından yazıldığı kolayca görülecektir. Bu hadise de Sultan Mustafa'ya toplumun çok geniş kesimlerince yanıp yakıldığını göstermektedir.” (İsen 1994: 79)

Klasik Türk edebiyatında Şehzâde Mustafa'nın katli için kaleme alınmış mersiye sayısı 20'dir. 16 farklı şair tarafından yazılmış bu manzumelerde katli hadisesinin bazen çok cesurca yapılmış yorumları, hatta sorumlularının adlarının çeşitli söz sanatlarından da yararlanarak zikredilmiş olması, Şehzâde Mustafa'ya duyulan sevgi karşısında şairlerin ölümü bile göze almalarının bir sonucu olsa gerektir. Mersiye yazar şairlerden yalnızca Kara Fazlî, şehzâdenin himayesinde resmî görevde bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda, Şehzâde Mustafa için mersiye yazar şairler ve manzumelerinin biçim özellikleri gösterilmiştir:

Şair	Nazım şekli	Bend ve beyit sayısı	Manzumenin Vezni ve Kaynağı
Taşlıcalı Yahyâ Beğ (öl. 1582)	Terkîb-bend	7 (7x6=42)	<i>Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i> (İsen 1994: 283-285)
Kastamonulu Fünûnî (XVI. Yüzyıl)	Terkîb-bend	5 (5x8=40)	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 286-288)
Bursalı Rahmî Pîr Mehmed Çelebi (öl. 1567-68)	Terkîb-bend	5 (5x8=40)	<i>Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i> (İsen 1994: 289-291)
Edirneli Nazmî (öl. 1555'ten sonra)	Terkîb-bend	5 (5x10=50)	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 292-294)
Edirneli Mu'înî Çelebi (XVI. Yüzyıl)	Terkîb-bend	7 (7x11=77)	<i>Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i> (İsen 1994: 295-299)
Mustafa (XVI. Yüzyıl)	Mu'aşşer-i Müzdeviç	6	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 300-301)

Müdüâmî (öl. 1552)	Mu'aşşer-i Mütekerrir	7	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 302-304)
Sâmî (XVI. Yüzyıl)	Mu'aşşer-i Mütekerrir	7	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 305-307)
Kara Fazlî (öl. 1563)	Murabba-ı mütekerrir	11	<i>Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün</i> (İsen 1994: 318-319) (Özkat 2005: 253-254)
	Terkîb-bend	7 (7x8=56)	<i>Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i> (Özkat 2005: 266-268)
Nisâyî (XV-XVI. Yüzyıl)	Murabba-ı mütekerrir	9	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 308-309)
	Murabba-ı mütekerrir	10	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 310-311)
Şeyh Ahmed Hayâlî (öl. 1570)	Murabba-ı mütekerrir	20	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 312-315)
(Şairi bilinmeyen)	Murabba-ı mütekerrir	11	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 316-317)
Selîmî (XVI. Yüzyıl)	Murabba-ı mütekerrir	7	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 320-321)
Kâdirî (XVI. Yüzyıl)	Müsemmen+ Murabba'	11	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (İsen 1994: 322-323)
Gedizli Hasbî (öl. 1553'ten sonra)	Mu'aşşer-i Mütekerrir	7	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (Eflatun 2016: 164-166)
Germiyanlı Sirâcî (XVI. Yüzyıl)	Muhammes-i Müzdeviç	5	<i>Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün</i> (Çakır 2021: 18-19)
	Terkîb-bend	5 (5x5=25)	<i>Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i> (Çakır 2021: 19-20)
	Murabba-ı mütekerrir	7	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i> (Çakır 2021: 20-21)

Şehzâde Mustafa için nazmedilmiş 20 mersiyenin 7'si terkîb-bend, 4'ü mu'aşşer, 7'si murabba', 1'i muhammes, 1'i de müsemmen+murabba nazım şekliyledir. 13 manzumede *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 3 manzumede *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*, 2 manzumede *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 2 manzumede de *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır.

“Osmanlı şiir geleneğinde Şehzâde Mustafa'ya gelinceye kadar taht kavgalarında hayatlarını kaybeden şehzâdeler için yazılmış mersiye rastlanmaz. Merhum Çavuşoğlu'nun da dikkatimizi çektiği gibi klasik şairlerimiz, ölene karşı besledikleri duygu ne olursa olsun, katl emrinin dayandığı fetvanın isabeti dolayısıyla padişahın emri hususunda şüpheli görünmemek için böyle hadiselere mersiye yazmaktan kaçınmışlardır. Bunun tek istisnası, hanedandan olmamakla birlikte Fatih Sultan Mehmed tarafından öldürtülen vezir Mahmud Paşa için söylenen mersiyedir. Şehzâde Mustafa dışında II. Selim'in katledilen şehzâdesi Süleyman için Gelibolulu Âlî'nin yazdığı mersiye ile Nev'î'nin III. Murad'ın ölümü ve yeni padişahın tahta çıkışıyla birlikte katledilen şehzâdeleri

için yazdığı mersiyeleler, hem şehzâdelere yazılan bu tarz şiirlerin hem de katledilen şehzâdelere yazılan mersiyelelerin başka örnekleridir.” (İsen 1994: 81)

Dîvân kâtibi olarak hizmetinde bulunduğu Şehzâde Mehmed’in 22 yaşında çiçek hastalığından ani ölümü üzerine Amasya sancağındaki Şehzâde Mustafa’ya dîvân kâtibi olarak atanmış olan Fazlî, şehzâdenin öldürüldüğü tarihe kadar da yanından ayrılmamıştır. Büyük bir bağlılıkla yanında bulunduğu şehzâdenin ölümü, Fazlî’yi de derinden etkilemiş ve iki mersiye birden kaleme almasına vesile olmuştur. Tabloda da görüleceği üzere Şehzâde Musatafa için birden fazla mersiye kaleme alan üç şairden biridir Fazlî. Hayatları hakkında yeterince bilgi sahibi olamadığımız diğer iki şairden **Nisâyî** adlı kadın şair de iki mersiye yazmışken **Sirâcî**’nin üç mersiyesi bulunmaktadır.

Murabba-ı mütekerrir tarzındaki ilk mersiyesinde, her bendin sonunda tekrarladığı “*Meded begler meded zulm oldu gâyet Muştafa Hân’a*” sözleriyle şehzâdenin haksız yere öldürüldüğüne işaret eden Fazlî, “kanı (nerede)” hitabıyla başladığı manzumenin birinci bendinde şehzâdeyi, nâmu bütün âleme yayılmış, eşsiz cesaret sahibi bir kişi olarak tasvir etmiştir. Bendin üçüncü dizesindeki “*Dirîgâ geçdi erbâb-ı ğarâz Sulţân Süleymân’a*” sözleri, şehzâdeye kin besleyenlerin padişahu kışkırtması sonucunda bu ölümün gerçekleştiğine işaret etmektedir.

Fazlî, manzumenin ikinci bendindeki ilk üç dizede âdetâ Şehzâde Mustafa’nın katledilmesi hadisesini özetlemiştir. Şehzâdenin padişaha sadakatle bağlı olduğu, düşmanların onu padişaha isyankâr gibi göstermeye çalıştığı, şehzâdenin de hiç çekinmeden, sadakatle başını verdiği ifade edilmiştir.

Üçüncü bentte şehzâdenin adalet ve cömertlikle nam saldı, her zümreden insanın sevgisini kazandığı fakat ne yazık ki bu sevginin âfete dönüştüğü dile getirilmiştir.

Dördüncü bentte kuşlar zümresi üzerinden konuya yaklaşan Fazlî, devlet sahrasında hümâ kuşu gibi kanat çırpın bir doğana benzettiği şehzâdenin nice ankâları avladığını fakat sonunda kendisinin tuzağa düştüğünü belirtmiştir.

Birinci bentte olduğu gibi “kanı (nerede)” sorusuyla başlayan beşinci bentte, bu soru ikinci dizinin başında da tekrarlanmış, şehzâdenin fizikî ve ruhî güzel hasletleri sıralanarak bir rüzgârla bunların yok olduğu ifade edilmiştir.

Altıncı bentte, cesaret ormanında mert bir aslana benzetilen şehzâdenin gazabının yarattığı korku ve ürperme nice aslanı âciz bırakırken, düşman tilkisinin de fitne ile onu acze düşürdüğü bildirilmiştir.

Yedinci bende “katı hayf (çok yazık) oldu” sözleriyle başlayan Fazlî, şehzâdenin bu dünyadan gidişyle yeryüzündeki ve gökyüzündeki bütün varlıkların acı çekerek üzülmelerini, Müslümanlarla birlikte kâfirlerin de bu acıyla yanıp yakılmasını istemiştir.

Sekizinci bentte “göz”ünü kan ağlamaya çağırın Fazlî, cihana hükmeden şehzâdenin zulümle ortadan kaldırılmasına ne denli üzüldüğünü göstermeye çalışmıştır.

Dokuzuncu bentte, şehzâdenin hiçbir şeyi eksik bırakmadan padişahın yolunda canla başla çalıştığı fakat düşmanın kuru iftirasıyla başını verdiği dile getirilmiştir.

Onuncu bentte, fitne Yecüc’üne karşı Anadolu’nun sınır boylarında İskender’in Seddi gibi bir set oluşturmak isteyen o güzel şehzâdenin fitne yüzünden can vermesine rağmen, ülkede fitnenin hâlâ hüküm sürmeye devam ettiği ifade edilmiştir.

Son bentte, onu seven bütün halkın mahşer gününe kadar onun için figan etmesi, bu ateş ile bütün insanların ciğerini yakması, musibeti gören Fazlî gibi de dertle ağlaması istenmiştir. Bu son bentte, “Muşibet-dîde **Fazlî** gibi olsun derd-ile giryân” dizesindeki “Muşibet-dîde **Fazlî**” terkibine bakılırsa Fazlî’nin de Şehzâde Mustafa’nın katli sırasında onun yakınında olduğu ve belki de şahidi olduğu anlaşılmaktadır.

ŞEHZÂDE MUSTAFA MERSİYESİ**Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*

I

Y 102^a Kanı ol şeh ki nâmı velvele şalmışdı devrâna
 Şecâ'atde nazîri gelmedi hergiz bu meydâna
 Dirîgâ geçdi erbâb-ı ğarâz Sultân Süleymân'a
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafâ Hân'a

II

Yolında pâdişahuñ şâdık-iken ol şeh-i a'lâ
 Dirîgâ itdi 'işyân töhmetin bühtân idüp a'dâ
 Gör âhîr ol şadâkat birle başın virdi bî-pervâ
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafâ Hân'a

III

Cihânı 'adl ü dâd ü luţf-ı cüd ile tutup nâmı
 Kıl itmişdi maḥabbet birle cümle hâş-ile 'âmı
 Dirîgâ ol maḥabbet âfet oldu gör ser-encâmı
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafâ Hân'a

IV

O bir şehbâz-idi şahrâ-yı devletde hümâ-pervâz
 Niçe 'anķalar olmuşdı şikârı çâbük ü mümtâz
 Geçerken murĝ-ı zîrek dâma düşdi âhîr ol şehbâz
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafâ Hân'a

V

Y 102^b Kanı ol yâl ü bâl ü hüsn ü ḥulḳ u şüret-i mevzün
 Kanı ol luţf-ı cüd u 'adl ü dâd u hüsn-i rüz-efzün
 Dirîgâ rüz-ĝâr itdi o hüsn ü ḥulḳı dîĝer-ĝün
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafâ Hân'a

VI

Şecâ'at mîşe-zârında o bir şîr idi merd-efĝen
 Niçe şîri zebün itmişdi ḳahrı ḥavf ü ḥaşyetden
 Zebün itdi velîkin fitne ile rübeh-i düşmen
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafâ Hân'a

VII

Ḳatı ḥayf oldu bu ḥayfa firâķ odiyâ cân yansun
 Ne cân cümle cihân belki zemîn ü âsümân yansun
 Bu derde kâfir aĝlasun demidür müslümân yansun
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafâ Hân'a

* 2 Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi (H) Böl., No: 6316, vr. 19^a; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar (Y) Böl., No: 7213, vr. 102^{ab}. Her iki nüshada da başlık kullanılmamıştır. Tarafımızdan konulmuştur. (Gültaş 1989: 45-46), (İsen 1994: 318-319) (Özkat 2005: 253-254).

I-4 zulm: ḥayf Y

II-4 zulm: ḥayf Y

III-4 zulm: ḥayf Y

IV-4 zulm: ḥayf Y

V-2 luţf-ı cüd ü 'adl ü dâd: 'adl ü dâd u luţf u cüd Y

V-4 zulm: ḥayf Y

VI-1 mîşe-zârında: bîşe-zârında Y

VI-4 zulm: ḥayf Y

VII-4 zulm: ḥayf Y

VIII

Gözüm kıan ağla kim kıan ağlamak oldu senüñ kâruñ
 Çün aldı çıkdı hayf u zulm ile şâh-ı cihân-dâruñ
 Bu muşrâ' birle olsun haşır olunca âh-ile zâruñ
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafa Hân'a

IX

Yolında pâdişâhuñ yoğ-idi bir zerre noşşânu
 Ne oğul cânla olmışdı anuñ kul u kıurbânı
 Dirîğâ başın aldurdı 'adünuñ kıurı bühtânı
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafa Hân'a

X

Qarâr itmişdi milk-i Rüm'da ol şâh-ı nîkû-fer
 Olup serhadde Ye'cüc-ı fitenden sedd-i İskender
 Çü gitti fitneden şanmañ ki hâlî ola bu kıışver
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafa Hân'a

XI

Demidür kıulları tâ haşır olunca eyleyüp efgân
 Yanup bu âteş-ile her biri kıılsun ciger biryân
 Muşîbet-dîde **Fazlî** gibi olsun derd-ile giryân
Meded begler meded zulm oldu ğâyet Muştafa Hân'a

Fazlî'nin Şehzâde Mustafa için kaleme aldığı ikinci mersiye,⁷ bentten oluşan bir terkîb-benddir. Bendlerdeki beyit sayısı sekizdir.

Şehzâde Mustafa'ya karşı içten gelen samimi duygularının bir yansıması olarak kaleme aldığı mersiye'nin birinci bendinde Fazlî, geleneğe uyarak "İy çerh-i bî-amân" şeklinde feleğe seslenmiştir. Onun sitem kılıcıyla sîneleri yaraladığını, elem ve kederle vücudu dağladığını, fitne ateşiyle dünyaya ateş saldırdığını, önceleri vefalı görünürken sonradan cefa yüzünü gösterdiğini, ona aldanıp vefa umanları cefa ile ağlattığını, ölümsüzlük zevkini umanlara fânîlik zehrini sunduğunu, kahrıyla ölümsüzlük suyunu yılan zehrine çevirdiğini dile getirmiştir. "Kanı (nerede)" diye başladığı 6. beyitte güç, kudret ve yücelikle nam salmış şehzâdeyi arayan Fazlî, onun sevinç kasrından gam toprağına düştüğü, temiz vücudunun toprak olduğu gerçeğıyle karşılaşmıştır. Fazlî, mersiye yazdığı şehzâdenin adını bendin vasıta beytinde anmıştır:

*"Ol kân-ı lutf u ma'den-i şâhib-şafâ kıanı
 A'nî yegâne **Hâzret-i Şeh Muştafa kıanı**" (5. beyit)*

İkinci bentte Şehzâde Mustafa'nın övgüsüne yer verilmiştir. Onun güzel adının yücelik ve güç açısından cihan içinde dillere destan olduğu ifade edilmiştir. Bendin ikinci beytinde benzetme amacıyla kullandığı isimlerle âdeta olayın müsebbibine işaret etmiştir:

*"Qahr ile hauf-ı tîğî kıı olup Rüstem'i zebün
 Kıahrından ister idi anuñ Kıahramân emân" (2. beyit)*

· VIII-4 zulm: hayf Y
 · IX-2 oğul: oğlu Y
 · IX-4 zulm: hayf Y
 · X-2 olup: olur Y
 · X-4 zulm: hayf Y
 · XI-4 zulm: hayf Y

Şehzâdenin adaleti ve cömertliğiyle genç, ihtiyar herkesin candan sevgisini kazandığını, ne yazık ki o sevgiyle anılmanın yerini "helâk" konusunun aldığını, ululuk pazusunun üzerinde dolaşan yırtıcı bir kuş gibiyken hileyle ansızın tuzağa düşürüldüğünü ifade etmiştir.

"Şâh-ı cihâna geçdi 'adû eyleyüp gâraz

İy dil ne çâre çün bu imiş emr-i Müste'ân" (6. beyit) sözlerine bakılırsa ona kin besleyenlerin padişahı kışkırtmasıyla bu hadisenin gerçekleştiğine vurgu yapılmıştır. Bendin son iki beytinde sabır telkin edilmiş, sabredemeyenlerin dertle ağlayıp inlemesi istenmiştir. Vasita beytinde, ölüm karşısında nasıl bir tepki vermek, ne denli üzölmek gerektiği belirtilmiştir.

Mersiyenin "âh" redifinin seçildiği üçüncü bendinde, büyük küçük bütün cihan halkının bu matem nedeniyle ağladığını söyleyen Fazlî, dağ-taş, mümin-kâfir, genç-yaşlı bütün varlıkların ağlama ve inlemeleriyle her tarafın dolduğunu söylemiştir. Bu bentteki bir beyit özellikle dikkat çekicidir:

"Her gice hufyeten gam ile bağrumuz yakup

Her gün firâk ile kılalum âşikâr âh" (7. beyit)

Beyte göre şair, her gece "hufyeten" yani gizlice bağrıları yakıp gündüzleri alenî olarak âh etmeyi öğütlemektedir. Bu ifadede belki de hükümet erbabının hışmına uğramama amaçlanmış olabilir. Çekilen acıların inlemeleri gökyüzüne çıksın diye de üzüntünün derecesini göstermiştir.

"Ağlasun" redifinin seçildiği IV. bentte, mümin-kâfir, zengin-fakir, emir-asker, yıldırım, şimşek, yıldızlar, kısacası her nesneyi mateme çağırmıştır.

"Hayf" redifinin kullanıldığı V. bentte ise benzetme yoluyla şehzâdeyi bazı nesnelere eşleştirerek anmıştır. Hem bir övgü hem de onun kaybindan duyulan üzüntü bir arada verilmiştir. Narin yapılı şehzâdeye zamanın kıydığını, adaletiyle tanınmasına rağmen devrin ona zulmettiğini, ecel rüzgârının onun gencecik bedenini toprağa düşürdüğünü, taze bir gonca iken fânîlik rüzgârının onu dünya bağından kopardığını, latif cisminin ve temiz ruhunun kara toprağa düştüğünü, mutluluk eşığının dağıldığını dile getirmiştir. Fazlî, "Aslında şehzâde şehit olduğu için mutluluk buldu fakat onu seven kullarına yazık oldu, o rahmet ülkesinin şahı olurken bizler perişan bir şekilde ayakta kaldık." diye hayıflanmaktadır.

"İdüp" redifinin kullanıldığı VI. bentte Şehzâde Mustafa'nın ölümünün toplumda yarattığı üzüntü dile getirilmiştir. Bu elim hadiseden, onu sevenlerin ne kadar etkilendiği tasvir edilmeye çalışılmıştır.

Fazlî, dua içerikli VII. bentte, bu dünyada padişahlık makamına ulaşamamış olan şehzâdeye, âhiret hayatında cennet makamında serverlik dilemiş; Allah'tan kabrini nurla doldurmasını niyaz etmiştir.

Şehzâdelere yazılan mersiyelerde dua nitelikli son bendlerde şehzâdenin anne ve babasını teskine yönelik ifadeler kullanılması (İsen 1994: 75), türün diğer örneklerinden ayırt edici bir özelliktir. Fazlî'nin Şehzâde Mehmed için kaleme aldığı 2 mersiyede bu özelliğe riayet edilirken, Şehzâde Mustafa için yazdığı 2 mersiyede de bu özelliğin dikkate alınmadığı görölmektedir. Fazlî'nin bu yaklaşımında muhtemelen Şehzâde Mustafa'nın katledilmesinde padişahın tutumu ve bu nedenle ona duyulan üstü kapalı öfke etkin olmuştur diyebiliriz.

A 67^b MERSİYE DER HAQQ-I SULTĀN MUŞTAFĀ HĀN 'ALEYHİ'R-RAḤMETİ VE'L-
ĠUFRĀN*

Mef'ülü fā'ilatü mefa'ilü fā'ilün

- Y 58^a 1 İy çerḥ-i bī-amān yine kılduñ ğarīb kār
Tîğ-ı sitemle sīneleri eyledüñ figār
- 2 Urduñ ğam ile bağrumuza dāğ-ı ḥasreti
Nīrān-ı fitneden yine şalduñ cihāna nār
- 3 Evvel nazarda 'arza kılup şüret-i vefā
Rūy-ı cefāyı eyledüñ āḥirde āşikār
- Y 58^b 4 Her kim ki aldanup saña senden vefā umar
İy bī-vefā cefā ile eylersin anı zār
- 1 Nüş-ı beḳā umanlara nış-i fenā şunup
Āb-ı ḥayātı ḳahruñ ider cāna zehr-i mār
- 2 Ḳanı o şeh ki devlet ü iḳbāl ü ḳadr ile
Olmışdı cümle ḥāş ile 'ām içre nām-dār
- 3 Kāḥ-ı sürür iken yirini ḥāk-i ğam kılup
Kılduñ vücūd-ı pākini ḳahr ile ḥāk-sār
- 4 *Ol kār-ı lutf u ma'den-i şāhib-şafā ḳanı*
*A'nī yegāne **Hāzret-i Şeh Muştafā** ḳanı*

II

- 1 Bir şāh-idi ki devlet ü ḳadr ile bī-gümān
Olmışdı nām-ı nīki cihān içre dāsītān

* Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi (A) Böl., No: 314, vr. 67^b-68^a (Manzume bu nüshada 3 bent hâlinde yer almakta olup son dört bende yer verilmemiştir.); Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar (Y) Böl., No: 7213, vr. 58^a-59^b. (Özkat 2005: 266-268)

Başlık Y'de yoktur.

I-5b āb-ı ḥayāt: āb-ı ḥayvānı A

I-8a şāhib-şafā: şıdḳ u şafā Y

- 2 Ḳahr ile ḥavf-ı tîḡı ḳılup Rüstem'i zebûn
Ḳahrından ister idi anuñ Ḳahramân emân
- 3 Nâmı tutup cihâni bütün 'adl ü dâd ile
Cândan muḥibbi olmuş idi pîr ile cüvân
- 4 Derdâ ki ol maḥabbet olup bâ'is-i helâk
Şaldı o şâhı varṭa-i itlâfa râygân
- 5 Bâzû-yı devlet üzre 'aceb şâh-bâz idi
Âl ile dâma düşdi ḳazâ ile nâ-gehân
- 6 Şâh-ı cihâna geçdi 'adû eyleyüp ğaraż
İy dil ne çâre çün bu imiş emr-i Müste'an
- 7 Şabr eyle ḳudretün yoĝ ise şabra dâyimâ
Tâ ḥaşr olunca derd ile ḳıl nâle vü fiĝân
- 8 *Ḳan ağla tîĝ-ı ḥasret ile sîne-çâk olup*
Yan derd ile ḳiyâmete dek derd-nâk olup

III

- A 68^a 1 Derdâ vü ḥasretâ vü dirîĝâ hezâr âh
Ḳıydı o şâha ḳulm ile bu rüz-gâr âh
- 2 Aĝlar bu mâtem ile cihân ḥalkı zâr u zâr
Eyler bu ḥasret ile şîĝâr u kibâr âh
- 3 Yansun belâ vü ḥasret ile cümle taĝ u taş
Ḳılsun 'anâ vü derd ile dâr u diyâr âh
- 4 Mü'min olan yaḳar bu muşibetle baĝrını
Kâfir de eylesün bu işe şad hezâr âh

- 5 Bu mâtem ile pîr ü cüvân nâleler kı lup
Toldı enîn ü şîven ile her kenâr âh
- 6 Taş olsa bu firâka taş a bağı doymaya
Kimdür bu demde kılmaya leyl ü nehâr âh
- Y 59^a 7 Her gice hufyeten ğam ile bağırumuz ya ğup
Her gün firâk ile kılalum âşikâr âh
- 8 *Derd ü firâk ile geçürüp rûz-gârumuz*
Çıksun yiri durur felege âh u zârumuz

IV

- 1 Bu bir firâkdur ki cihân yekser ağılasun
Mü'minler ağılasun buña kâfirler ağılasun
- 2 Bay u gedâ bu mâtem-ile sîne-çâk olup
Derd ü ğamıyla mîr yanup çâker ağılasun
- 3 Döğsün başını taşlar ezhâr cüş idüp
Deryâ huruş idüp ğam-ile gevher ağılasun
- 4 Ra'd-ile berķ ağılayup âh itsün âteşin
Gökler göge girüp bu firâka yer ağılasun
- 5 Rûz-ı kıyâmet irdi dökülsün yere nücüm
Bir dağı gülmesün yüzi mâh u hur ağılasun
- 6 Devr âhirine dek gözi tola tola gelüp
Bezm içre kan yudup ğam-ile sāğar ağılasun
- 7 Ben kara yazulu gibi mâtem tonın geyüp
Tâ haşır olunca oğına [ol] defter ağılasun

III-7a ya ğup: yanup Y

III-8b yiri durur: yiridür A

IV-VII Son dört bent A nüshasında yer almamaktadır.

8 *Çün dürdi defterini o şāh-ı cihān-penāh*
Artuğ ne çāre eyleyelüm haşr olunca āh

V

1 *Kıydı o nāzenīne dirīgā zamāne hayf*
 Hayf oldu mı meded o şeh-i kāmranē hayf

2 *'Adliyle nāmı tutmuş-iken cümle 'ālemi*
 Zūlm itdi rüz-gār o şāh-ı cihāne hayf

3 *Bir tāze serveri irişüp şarşar-ı ecel*
 Düşdi türābe kahr-ile ol nev-cüvāne hayf

4 *Bir nev-şüküfte gonce idi bāğ-ı dehrde*
 Bād-ı fenāya vardı mı ol gül-sitāne hayf

5 *Cismi leṭāfetiyle hemān rūḥ-ı pāk-idi*
 Hāk-ı siyāha düşdi o rūḥ-ı revāne hayf

6 *Bāb-ı sa'ādet olmuş-idi āsitānesi*
 Derdā tağıldı kalmadı ol āsitāne hayf

7 *Ma'nide hayf kullarına oldu dünyede*
 Oldı şehīd buldı sa'ādet aña ne hayf

8 *Ol milk-i rahmet içre olup şāh-ı tācdār*
 Kalduk ayakda derd-ile biz pāymāl u hṽār

VI

Y 59^b 1 *Gitdi o şāh kullarını tārmār idüp*
 Her birini muşībet ü derd-ile zār idüp

2 *İtdi şehādetiyle o bāğ-ı cināna 'azm*
 Dār-ı cihānı başumuza hicri ṭar idüp

- 3 Tîğ-ı ğamıyla sīnemüzi dest-i ḥasreti
Mecrūḥ kıldı cism-i naḥīfi figār idüp
- 4 Kıldı karar mesned-i raḥmetde ol kerīm
Derd ü firākı her birimüz bī-karār idüp
- 5 Ol şehriyārdan bizi ayırdı rüz-gār
Tā ḥaşr olunca derd ü belā bile yār idüp
- 6 Şabr u taḥammüle daḥı yokdur mecālimüz
Derd ü ğam aldı taḫātımız cāna kār idüp
- 7 Şimden gerü ne çāre hemān aña kıldı kim
Tā ḥaşr olunca derd-ile āh-ı hezār idüp
- 8 *‘Işk-ile çeşm-i cāne kılup sürme ḥākini*
Herdem du‘ā-y-ile añalum rūḥ-ı pākini

VII

- 1 Luṭfuñla yā İlāhī aña eyleyüp kerem
Kıl raḥmetüñle cān-ı ‘azīzini muḥterem
- 2 Dünyāda pādişāhlık olmadı çün naşīb
Kıl milk-i āḥiretde şeh-i āsümān-ḥaşem
- 3 Dār-ı selām’ı eyle müselleme o servere
Ġilmān-ı cenneti aña kıl dāyimā ḥadem
- 4 Gün günden arturup kerem ü luṭf u raḥmetüñ
Bāğ-ı na‘imde anı kıl ğarḫa-i ni‘am
- 5 Tārīk kıлма kabrini nūruñla rūşen it
Envā’-ı ni‘metüñle anı eyle muğtenem
- 6 Dīdāruñ-ile dīde-i cānın münevver it
Olsun o nūr-ı pāküñ-ile mürtefi‘ zulem

- 7 Her kim ki **Fazliyâ** okıyup Fâtiha revân
İde revâne rûh-ı şerîfine dem-be-dem
- 8 *Nûrıyla kalbini pür ide pertev-i Hudâ*
Âmîn diyen belâdan emîn ola dâyimâ

Sun'ullâh Beğ'in Oğlu İçin Fazlî'nin Kaleme Aldığı Mersiye:

Kara Fazlî'nin "Mersiye-i Merhûm Maḥdûm-zâde-i Şun'ullâh Beğ" başlıklı mersiyesi de Şehzâde Mustafa'nın vezirlerinden Sun'ullah Beğ'in Mahmud adlı oğlunun 955/1548 yılında vefatı üzerine yazılmıştır (Özkat 2005: 261-263). Fazlî'nin Şehzâde Mustafa'nın divan kâtipliğini yaptığı yıllarda birlikte mesai yaptığı anlaşılın Sun'ullâh Beğ'in hayatıyla ilgili ayrıntılı bir bilgimiz yoktur. Mersiyeler üzerine kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiş olan Mustafa İsen de "Devlet İleri Gelenleri" için yazılan mersiyelerde, manzumeye konu olan kişilerin kimliğinin tespitindeki güçlüğü işaret etmektedir:

"... bu bölümden itibaren sözü edilecek kişilerin bir kısmı nihayet orta seviyede devlet memuru oldukları ve yaşadıkları dönemle günümüz arasında uzun asırlar bulunduğu, dilimizde de henüz çeşitli meslek mensuplarını ihtiva eden ansiklopediler yazılmadığı için bunların bir kısmının kimliği tespit edilememiştir. Mersiyelerden çıkarılabilen bilgiler de başlıbaşına bir biyografi inşa etmek yerine ancak mevcut bilgilere bir şeyler katabilecek niteliktedir." (İsen 1994: 98)

Şehzâde Mustafa'nın katledilmesiyle ikbâli sönen devlet adamlarından olduğunu tahmin ettiğimiz Sun'ullâh Beğ'in başka ne gibi görevlerde bulunduğu, yaşamını nerelerde sürdürdüğü ve nerede öldüğü bilinmemektedir. Şiir mecmualarının taranması sonucunda ortaya çıkardığımız Fazlî Dîvânı'ndaki bazı manzumelerdeki birtakım bilgi kırıntıları, Sun'ullah Beğ'in kimliğini tespit etmede yardımcı olabilmektedir.

Fazlî, dîvânındaki kasidelerinden dördünü devrin ileri gelen devlet adamları için kaleme almıştır. Bunlardan birini (Kas. 32) de Sun'ullah Paşa'ya sunmuştur (Özkat 2005: 221-223).

"Ḥamdülillâh ki bulup ferr ü sa'âdet eyyâm

Burc-ı ikbâle rüçü' itdi yine bedr-i temâm" (32/1) matlaı ile başlayan 32 beyitlik kasidesinde Fazlî, memduhunun adını 10. beyitte anmakta, bunu takip eden diğer beyitte de ne tür görevde bulunduğunu bildirmektedir:

"Ḥazret-i Mîr-i Sikender-derece **Şun'ullâh**
İftihâr-ı ümerâ-yı küberâ zuḥr-ı 'izâm

Muştafâ Ḥân'a **vezîr** oldı yine devletle

'Adl ü dâd ile bugün virmege dünyâya nizâm"²¹ (Kas.32/10-11) (Özkat 2005: 221-222)

²¹ 2005 yılında yaptığımız yüksek lisans çalışmasında bu kaside yalnızca Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi Böl., No: 314, vr. 113^b-114^a'da kayıtlıydı. İlginçtir ki Süleymaniye Kütüphanesi envanterine 2007 yılında satın alınma yoluyla girmiş olan Fazlî'nin -eksik- bir divan nüshasında (Süleymaniye Ktp., Yazma Başlıklar Böl., No: 7213, vr. 61^a-62^a) 33 beyit olarak kaydedilmiş olan aynı manzumede, Şehzâde Mustafa'nın adı çıkarıldığı gibi Sun'ullâh Beğ'in adı da Defterdâr Mîr Mehmed Çelebi olarak değiştirilmiştir:

"Ḥazret-i Mîr Mehmed Çelebi Defter-dâr

11. beytin ilk dizesinde geçen “yine” sözcüğü, Sun’ullâh Beğ’in vezirlik makamına kasidenin yazıldığı tarihlerde tekrar atandığını göstermektedir.

“Şâh-ı Rûm’a çü bugün şâhib-i dîvân olduñ

Rûm u Şâm’a yiridür eyleseñ irsâl aḥkâm” (Kas.32/25) (Özkat 2005: 223) beytine göre de Sun’ullâh Beğ’in “Şâh-ı Rûm” dediği padişahın dîvânına atandığını öğreniyoruz. Bunun dışında Sun’ullâh Beğ’le ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Makalemize konu olan müseddes-i mütekerrir tarzında kaleme alınmış “Mersîye-i Merḥûm Maḥdûm-zâde-i Şun’ullâh Beg” başlıklı 9 bentlik mersîye (Mus.34) temize çekilirken - muhtemelen- müstensih tarafından bir hata yapılmıştır. Zira yalnızca Aşir Efendi nüshasında kaydedilmiş bu başlığa göre “maḥdûm-zâde” ifadesi, aslında “oğlun oğlu” yani “torun” anlamına gelmektedir. Halbuki Fazlî’nin söz konusu vefat üzerine kaleme aldığı biri Farsça üç tarih manzumesine (Özkat 2005: 281) göre müteveffanın, Sun’ullâh Beğ’in torunu değil oğlu olduğu anlaşılmaktadır:

Çü *Şun’ullâh Mîr’üñ oğlu Maḥmûd*
Cinân bâğına kıldı ‘azm-i dîdâr

Vefâtına didi târîḥ **Fazlî**
Yirin nûr eylesün Allâh Cebbâr (sene 955)
[بیرن نور ایلسون الله جبار] (Tar.6) (Özkat 2005: 281)

-.-

Ol mîr-i muḥterem kim *Şun’ullâh* oldu nâmı
Virmişdi Ḥaḫ aña bir *Maḥmûd* nâm *mevlûd*

Dâr-ı fenâdan itdi Ḥaḫ emri ile rıḫlet
Olmağa raḫmet ile dâr-ı beḫâda su’ûd

Seng-i mezârı üzre târîḥ yazdı ḫudret
Ḥaḫ ideli münevver budur Maḫâm-ı Maḥmûd (sene 955)
[حق ایده لی منور بودر مقام محمود] (Tar.7) (Özkat 2005: 281)

-.-

چو صنع الله را فرزند محمود
شد از دار فنا رحلت مقرّر

نوشته بر مزارش صنع تاریخ

ز فر نور حق بادا منور سنه ۹۵۵

İftihâr-ı ümerâ-yı küberâ zuḫr-ı ‘izâm

Şadr-ı ikbâle ḫurûc itdi yine devletle
‘Adl ü dâd ile bugün virmege dünyâya niḫâm”

Bu durum, Sun’ullâh Beğ’in bir şekilde görevden azledilmiş ya da Şehzâde Mustafa’nın katlinden sonra onun da öldürülmüş olmasından kaynaklanıyor olabilir.

‘Sun’ullâh’ın Maḥmûd adlı oğlu için dünyadan göç (ölüm) zamanı geldi. Mezar taşına tarih yazıldı: “(Mezarı) Allah’ın nurunun parlaklığıyla aydınlandı.”

(Tar.8) (Özkat 2005: 281)

Mersiyenin herhangi bir yerinde vefat hadisesinin ne zaman gerçekleştiği hakkında bir bilgi yoksa da yukarıdaki tarih manzumeleri olayın 955/1548 yılında cereyan ettiğini belgelemektedir.

Fazlî'nin müseddes tarzında kaleme aldığı üç manzumesinden (Mus. 33, 34, 35) ikincisi olan bu manzumede Fazlî, memduhunu "gül-i nâzük-'izâr" (I/1), "nev-bahâr" (I/2), "ğonce" (II/1) (III/1), "çerh-i melâhatde mâh" (II/4), "bâr-ı ümîd" (III/2) gibi sözlerle överken sıfat olarak seçmiş olduğu sözcükler, onun ne kadar küçük bir yaşta olduğunu da belgelemektedir.

"Kıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf

Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf" dizelerinin her bendin sonunda tekrarlandığı müseddesin ilk iki bendinde memduh övülmüş; üçüncü bendinde "goncanın açılmadan solduğu", "ecel elinin ümit meyvesini yolduğu (kopardığı)", "ömrünün gülün ömrü gibi az olduğu" ve "hayat peymanesinin (kadehinin) çabucak dolduğu" dile getirilerek çok küçük yaşta bu dünyayı terk ettiği vurgulanmıştır. Şair, mersiyenin dördüncü bendinde dünyayı eleştirmiştir: Onun "cân-sitân" (insana belâ olan, can alıcı), "bî-rahm" (merhametsiz), "bî-mürüvvet" (nâmert), "bî-amân" (acımasız), ona gönül verenlere karşı "nâ-mihr-bân" (sevgisiz, katı) olduğu ve sözüne sâdik olmayıp sözlerinin tümüyle yalan olduğu dile getirilmiştir. Şair, beşinci bentte, kişilik özelliği kazandırdığı "dil" (gönül), "göz", "sîne" ve "cân"a seslenerek onları ölüm karşısında kendisiyle birlikte ağlayıp inlemeye, yanıp yakılmaya davet etmiştir. Şair, altıncı bentte, memduhunun fizikî ve ruhî özelliklerini -klasik benzetmeler yoluyla- tabiat unsurlarıyla eşleştirerek tasvir etmiştir. "Gitdi nazardan âh nidem şan hayâl idi" (VI/4) sözleriyle onun bir hayal gibi gözden kaybolduğunu dile getirirken de îham yoluyla ölümünün sebebinin "nazar"dan kaynaklandığını îmâ etmiştir. Yedinci bentte felek, vefasızlık ve sanki aksine dönüyormuşcasına yaptığı etkiler açısından sorgulanmıştır. Sekizinci bentte merhumun ölümünden duyulan üzüntü dile getirilirken ölen için dua, ailesine de sabır niyaz edilen dokuzuncu bentle manzume tamamlanmıştır.

A 111^a MERSİYE-İ MERHÛM MAHDÛM-ZÂDE-İ ŞUN'ULLÂH BEG'

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ülü fâ'ilün

I

Y 93^a Düşdi türâba bir gül-i nâzük-'izâr hayf
Şoldı hazân-ı mergle bir nev-bahâr hayf
Vardı hevâya hürmen-i şabr u qarâr hayf
Zulm itdi rûz-gâr-ı denî rûz-ı kâr hayf
Kıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf
Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf

II

Ol ğonce kim netice-i şun'-ı İllâh-idi
Nâm-ı şerîfi **Hâzret-i Maḥmûd Şâh**-idi
Başında devlet ü şeref anuñ külâh-idi
İrdi ḥusûfa çerḥ-i melâhatde mâh idi
Kıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf
Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf

ˆ Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi (A) Böl., No: 314, vr. 111^{ab}; Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar (Y) Böl., No: 7213, vr. 93^{ab} (Manzume bu nüshada 8 bent hâlinde yer almaktadır. VI. bende yer verilmemiştir). (Özkat 2005: 261-263)

Başlık Y'de yoktur.

III

Açılmadan o gönce ‘aceb şoldı hey dirîğ’
Bâr-ı ümîdi dest-i ecel yoldı hey dirîğ
‘Ömr-i şerîfi gül gibi az oldı hey dirîğ
Peymâne-i hayâtı ne tîz taldı hey dirîğ
Qıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf
Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf

IV

Dünyâ didükleri ne ‘aceb cân-sitân imiş
Bî-rahm u bî-mürüvvet imiş bî-amân imiş
Mihrine dil verenlere nâ-mihr-bân imiş
‘Ahdinde yok şadâkat ü kavli yalan imiş
Qıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf
Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf

V

İy dil hezâr derd ile kıl nâle vü fiğân
İy göz firâk u hasret ile demdür ağla kan
İy sîne nâr-ı zecr ü meşakkatde turma yan
İy cân belâ vü miñnet ile tenden ol revân
Qıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf
Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf

VI

Bir serv idi ki kâmeti tûbâ-mişâl idi
Şimşâd-ı dil-keş-i çemen-i i‘tidâl idi
Ruhsâr-ı âfitâb-idi kaşî hilâl idi
Gitdi nazardan âh nidem şan hayâl idi
Qıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf
Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf

VII

Bu çerh-i bî-vefâ ne ‘aceb cünbiş eyledi
Devrin yañıldı ‘aksine mi gerdiş eyledi
A 111^b, Y 93^b Bilmen ne düşdi hey nice müşkil iş eyledi
Cümle cihânı derd-ile pür-nâliş eyledi
Qıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf
Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf

VIII

Bir âteş urdı qalbimüze hicr-i yâr âh
Süz u güdâzı eyledi çok câna kâr âh
Bâd-ı fenâ ile yile vardı qarâr âh
Taldı belâ vü derd ile dâr u diyâr âh
Qıydı o nev-cüvâna meded rûz-gâr hayf
Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ hezâr hayf

III-1 ‘aceb: ne tîz Y

VI Bu bend Y nüshasında yoktur.

VII-3 bilmen: bilmem Y

IX

Nür ola kabri dāyim olup ğarqa-i rızā
 Şabr-ı cemil idüp atasına anuñ 'atā
 Dünyāda v'āhîretde 'ıvazlar vire Hudā
Fazlı didükçe hasret ile halk dāyimā
Kıydı o nev-cüvāna meded rüz-gār hayf
Derdā vü hasretā vü dirîğā hezār hayf

SONUÇ

Bütün dünya edebiyatında ilk manzumelerin *ağıt* içerikli olduğunu söylemek abartı olmasa gerek. Türk edebiyatının tespit edilen en eski örneklerinin de *sagular* olduğu göz önünde bulundurulursa bu yargının ne denli doğru olduğu daha iyi anlaşılır. Klasik Türk edebiyatında 7'şer mersiye ile bu türün en çok örneğini veren Terzi-zâde Mehmed Ulvî (ö. 993/1585), Bursalı Cinânî (ö. 1004/1595) ve Bağdatlı Rûhî'den (ö. 1014/1605-06) sonra 6 mersiye ile Kara Fazlı'nın geldiği anlaşılmaktadır. Ne yazık ki bugüne kadar bu özelliği göz ardı edilmiş olan Fazlı'nın 6 mersiyesinden 1'i Hz. Hüseyin, 2'si Şehzâde Mehmed, 2'si Şehzâde Mustafa ve 1'i de bir devlet adamı olan Sun'ullâh Beğ'in Mahmûd adlı oğlu için kaleme alınmıştır. Hz. Hüseyin'le ilgili 45 beyitlik mersiye, kaside; diğerleri musammât tarzındadır. Her iki şehzâde için yazılan mersiyelerden biri murabba-ı mütekerrir, diğeri terkîb-bend nazım şekliyle düzenlenmiştir. Şehzâde Mehmed için yazılmış mersiyelerden murabba tarzında olan 5 bentten, terkîb-bend tarzında olan ise her biri 10 beyitlik 7 bentten meydana gelmiştir. Bu son manzume, beyit sayısı itibarıyla Klasik Türk edebiyatındaki şehzâde mersiyeleri içerisinde en geniş hacimli olma özelliğine sahiptir. Şehzâde Mustafa için yazılmış mersiyelerden murabba tarzında olanı 11 bentten meydana gelirken, terkîb-bend tarzındaki diğeri manzume, her birinde 8 beyit bulunan 7 bentten oluşmuştur. Şehzâde mersiyelerinin önemli özelliklerinden olan manzumenin son bendinde merhûmun anne ve babasını teskine yönelik ifadelerle Fazlı'nın Şehzâde Mehmed mersiyelerinde yer verilmişken, Şehzâde Mustafa için kaleme aldığı mersiyelerinde yer verilmemiştir. Bu durum, Fazlı'nın Şehzâde Mustafa'nın katlinden muhtemelen babası Kânûnî'yi sorumlu tutmasından ve bu nedenle ona duyduğu kızgınlıktan kaynaklanmıştır. Sun'ullâh Beğ'in oğlu için yazılan 9 bentlik mersiye ise mütekerrir müseddes tarzındadır.

Klasik Türk edebiyatında mersiye deyince ilk akla gelen isimlerden Taşlıcalı Yahyâ ve Bâkî'nin eserlerine yakın bir özellikteki bu manzumeler, devrine göre sade sayılabilecek bir dille kaleme alınmıştır. Lirizm ve sanatsal anlatım açısından oldukça başarılı olan bu manzumeler, Fazlı'nın ölüm hadiselerinden duyduğu derin teessürü yansıtmayı bilmiştir. *Gül ü Bülbül* mesnevisiyle tanınmış Fazlı'yi, bu manzumelerini göz önünde bulundurarak, bir mersiye şairi olarak nitelendirmek de mümkün görünmektedir.

Kaynakça

- AK, Coşkun (1987), *Muhibbî Dîvânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- AKÜN, Ömer Faruk (1994), "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, IX, 389-427.
- ÇAĞLAYAN, Bünyamin (1997), *Kerbela Mersiyeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Doktora Tezi.
- ÇAKIR, Maruf (2021), "Sirâcî'nin Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, (Haziran), 9-22.
- ÇAKIR, Mümine (2012), "Kadîmî'nin Kerbelâ Mersiyeleri", *Turkish Studies Dergisi*, 7/1, 705-725.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1982), "Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (Prof. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı), Sayı: 12, Sene: 1981-1982, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 641-686.
- EFLATUN, Muvaffak (2016), "Hasbî'nin Şehzâde Mustafa Mersiyesi, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Kış, Cilt: 5, Sayı: 15, 159-178.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib (1970), "Süleyman I.", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul, XI, 99-155.
- GÜLDAŞ, Ayhan (1989), "Bilinmeyen Şehzâde Mustafa Mersiyeleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl:18, Temmuz, 3, 37-49.
- GÜRBÜZ, Hulusi (2016), "Kerbela Olayı'nı Konu Alan Müstakil Eserler Üzerine Bir İnceleme", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 78, 219-227.
- HASAR, Recep (2018), *Türk Edebiyatında Padişah ve Şehzâde Mersiyeleri*, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Türk Dili ve Edebiyatı Programı, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi.
- Hayrullah Efendi (t.y.), *Devlet-i Osmâniyye Tarihi*, Cilt: 3 (Sayı: 11), Sene: 926-974, İstanbul, 152-157.
- İPEKTEN, Haluk, Mustafa İsen, Turgut Karabey, Metin Akkuş (1986), "XVI. Yüzyıl Dîvân Edebiyatına Toplu Bakış", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, III, 195-209.
- İPEKTEN, Haluk (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul: MEB Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1994), *Acıyı Bal Eylemek / Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- İSEN, Mustafa (2004), "Mersiye (Türk Edebiyatı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 29, 218-219.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, (2008), (Hazırlayanlar: Hayrettin Karaman-Ali Özek-İbrahim Kâfi Dönmez-Mustafa Çağrıncı-Sadrettin Gümüş-Ali Turgut), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KUTLAR, Fatma Sabiha (2009), "Klasik Türk Edebiyatında Çâr-Ender-Çâr ve Kara Fazlî'nin Kasidesi", *Türkbilig*, 17, 92-115.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), *Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım)*, Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZKAT, Mustafa (2005), *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Eski Türk Edebiyatı BD., İstanbul, Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZTEKİN, Nezahat (2002), *Fazlî, Gül ü Bülbül*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- SONA, İbrahim (2017), "Bir Mersiye İki Şehzâde: Zâtî'nin Şehzâde Şehinşah ya da Şehzâde Mehmed Mersiyesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 19, 255-274.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ (2017), *Taşlıcalı Yahyâ Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi Yahut Kanunî Hicvîyesi*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- TOPRAK, M. Faruk (2004), "Mersiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 29, 215-217.

- UZUN, Süreyya (2011), *Üsküdarlı Aşkî Divanı (Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. Yy. Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları)*, İstanbul Üniversitesi SBE., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., İstanbul, Yüksek Lisans Tezi.
- YALÇINKAYA, Mehmet Akif (2021), "16. Yüzyıl Şairlerinden Kara Fazlı'nın Tehniyet-nâme'si", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi (ÇÜTAD)*, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 842-865.
- YAVUZ, Orhan (2021), "Muhibbî Divânı'nın Yeni Bir Nüshası Münasebeti İle", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR) Dergisi*, Bahar, XLIX, 151-167.
- YAZAR, Sadık (2017), "Kara Fazlı'nın Eserlerine Dair Yeni Bilgiler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 18, 525-562.
- YEKBAŞ, Hakan (2011), *Sebzî Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi SBE., Türk Dili ve Edebiyatı ABD. Eski Türk Edebiyatı BD., Sivas, Doktora Tezi.
- YILDIZ, Âlim ve Ali Aksu (2010), *Çeşitli Yönleriyle Kербela (Edebiyat)*, (Bildiriler), II. Cilt, T.C. Başbakanlık Tanıtma Fonu – Kültür ve Turizm Bakanlığı - Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sivas: Asitan Yayıncılık.
- YILMAZ, Müslüm (2016), *Klasik Türk Edebiyatında Kербelâ Hadisesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Araştırmaları ABD., İstanbul, Doktora Tezi.
- ZAVOTÇU, Gencay (2007), "Bir Ölümün Yankıları ve Yahyâ Bey Mersiyesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Erzurum, 33, 69-80.